



10. ҮЕҰ-ның тақырыптық үлесі: Орталық Азия бойынша жалпы «карта»

Есептің алдыңғы бөлімдерінде институционалдық үлес, басқару сапасына қатысу, экономикалық даму және әлеуметтік қолдау мәселелері ашып көрсетілді. Бұл бөлімде екпін қызметтің тақырыптық бағыттар бойынша бөлінісіне аударылады: денсаулық сақтау, білім беру, гендер, құқықтарды қорғау, экология, кедейлікпен күрес, жергілікті даму, жастар, мәдениет және әлеуметтік тұтастық.

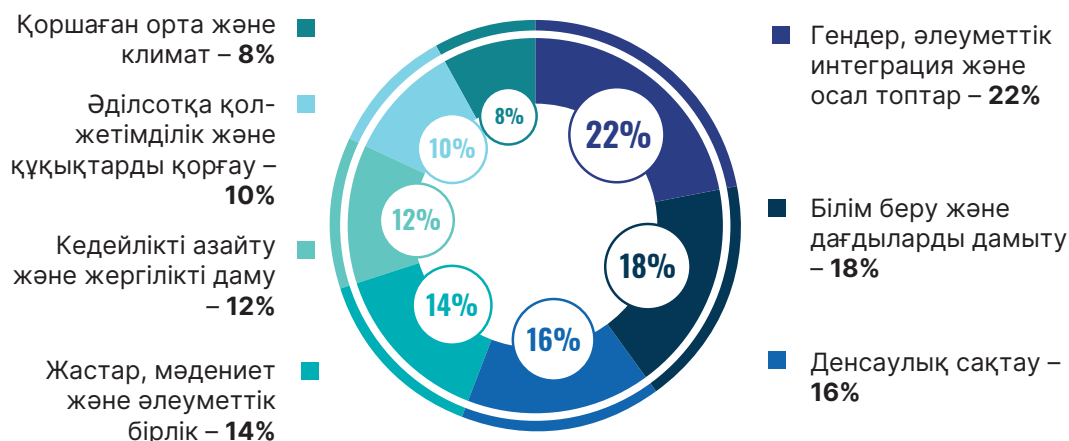
ҮЕҰ белгілі бір тақырыптық бағыт шеңберінде сирек жағдайда ғана бір функциямен шектеледі. Денсаулық сақтау саласында олар бір мезгілде аурулардың алдын алу жұмыстарын жүргізіп, пациенттерді сүйемелдеумен айналысып, мамандарды оқытып және ресурстар тартумен айналыса алады. Білім беру саласында олар дағдыларды дамытуға, осал топтарға қолдау көрсетуге, жаңа әдістемелер әзірлеуге және педагогтердің біліктілігін арттыруға ықпал етеді. Құқықтық әділет саласында азаматтарға кеңес беріп, нормативтік-құқықтық актілерге сараптама жасауға қатысып, құқықтарға қол жеткізудегі жүйелі кедергілерді анықтай алады. Сондықтан тақырыптық карта ҮЕҰ-дардың жекелеген «қатысу салаларын» емес, әрбір даму саласындағы олардың функцияларының түрлі комбинацияларын көрсетеді.

Орталық Азия елдері үшін мұндай карта деректердің әркелкілігіне байланысты жалпы көріністі неғұрлым дәл көрсетеді. Кейбір елдерде сандық көрсеткіштер жақсырақ ұсынылса, басқа елдерде сапалық кейстер, мемлекеттік бағдарламаларға қатысу, сараптамалық алаңдардағы қызмет немесе нақты әлеуметтік топтармен жүргізілген жұмыстардың мысалдары басым келеді. Сондықтан бұл бөлім елдерді тақырыптық үлестің ауқымы бойынша ретке келтіріп (ранжирлеп) қоймайды, өңірде ҮЕҰ-ның дамудың негізгі бағыттарына қатысуының жалпы бейнесі қалай қалыптасып отырғанын көрсетеді.

Жалпы өңірлік көріністі көрнекі түрде ұсыну үшін төменде дамудың негізгі секторлары бойынша ҮЕҰ-ның тақырыптық белсенділігін бағалау диаграммасы келтірілген (11-сурет).

Диаграмма Қырғызстан, Қазақстан және Түркіменстанның секторлық деректеріне, сондай-ақ Өзбекстан мен Тәжікстан бойынша елдік материалдардағы ҮЕҰ-ның тақырыптық өкілдігін сараптамалық бағалауға негізделген. Үлестер бағалау сипатына ие және ұйымдар санының немесе қаржыландыру көлемінің ресми статистикасын емес, тақырыптық белсенділіктің бөлінісін көрсетеді.

Азии 11-сурет. Орталық Азиядағы ҮЕҰ-ның тақырыптық белсенділігін бағалау бойынша бөлінісі



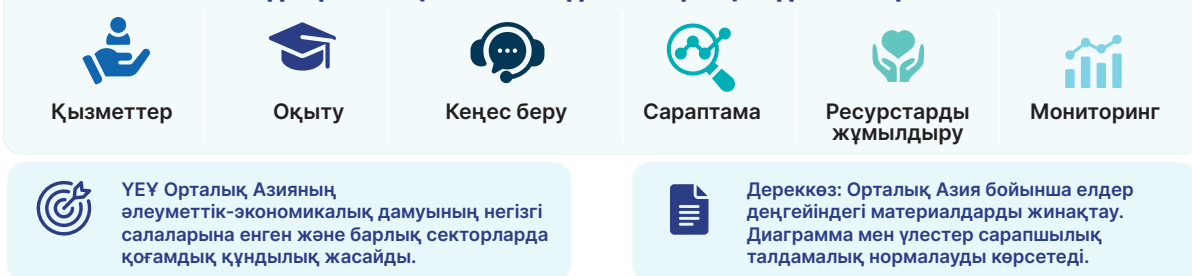


ҰҰҰ-ДЫҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ ҮЛЕСІ

Орталық Азияның дамуына ҰҰҰ-ның қосатын үлесінің 7 негізгі бағыты



ҰҰҰ-ДЫҢ БАРЛЫҚ СЕКТОРЛАРДАҒЫ КЕҢ АУҚЫМДЫ ФУНКЦИЯЛАРЫ



10.1. Денсаулық сақтау

Денсаулық сақтау саласында және оған іргелес қосалқы салаларда ҰҰҰ профилактикамен, көмекке қолжетімділікті қамтамасыз етумен, пациенттерді қолдаумен және стандартты медициналық қызметке қосымша әлеуметтік, психологиялық немесе ақпараттық құрамдас қажет болатын топтармен жұмыс істеумен байланысты бағыттарды қамтиды. Олардың рөлі әсіресе АИТВ (ВИЧ), туберкулез, созылмалы және ауыр дерттер, оңалту, паллиативтік көмек, пациенттік қауымдастықтар және медициналық-әлеуметтік қолдау мәселелерінде айқын байқалады. Негізгі қызмет бағыттары:

- | | |
|--|--|
| <ul style="list-style-type: none"> халық арасында аурулардың алдын алу және шынайы ақпаратты тарату; пациенттер қауымдастығымен және стигмаға тап болған топтармен жұмыс істеу; әлеуметтік-медициналық және әлеуметтік-психологиялық қызметтер көрсету; оңалту қызметтері және пациенттердің дербестігін қолдау; созылмалы және ауыр дертке шалдыққандарға арналған өзара көмек бағдарламалары; | <ul style="list-style-type: none"> тұрақты қаржыландыруды талап ететін бағыттарға сыртқы ресурстарды тарту; мамандарды оқыту және мекемелердің пациенттер қажеттіліктеріне деген сезімталдығын арттыру; емделуге, дәрі-дәрмектерге және қызметтерге қол жеткізу деңгейіне қоғамдық мониторинг жүргізу; аурулардың алдын алу және денсаулықты қолдау бағдарламаларын әзірлеуге қатысу және т.б. |
|--|--|



Қазақстанда ҮЕҰ пациенттерді қолдау, хоспис көмегі, сирек кездесетін және әлеуметтік маңызы бар аурулар саласында белсенді жұмыс істейді. Түркіменстанда әлеуметтік бағыттағы ұйымдар медициналық-әлеуметтік және оңалту көмегіне мұқтаж топтармен айналысады. Өзбекстан мен Тәжікстанда ҮЕҰ-ның денсаулық сақтау саласына қосатын үлесі көбіне әлеуметтік қорғау, психоәлеуметтік қолдау және осал топтарға арналған бағдарламаларға қатысу арқылы көрінеді. Қырғызстанда ҮЕҰ әлеуметтік-медициналық және оңалту қызметтерін ұйымдастыру мен көрсетуге, аурулардың алдын алуға, денсаулықты нығайту бағдарламаларын іске асыруға қатысады, ауыр және созылмалы дертке шалдыққан пациенттерге қолдау көрсетеді. АИТВ және туберкулез бағытындағы жұмыстар маңызды орын алады, мұнда ҮЕҰ қосымша ресурстар тартуға және сенімді байланысты қажет ететін топтармен жұмыс істеуге көмектеседі.



МЫСАЛ

Қырғызстан: АИТВ және туберкулез КЕҰ мен мемлекет серіктестігінің саласы ретінде

Қырғызстан: АИТВ және туберкулез КЕҰ мен мемлекет серіктестігінің саласы ретінде

Қырғызстанда ҮЕҰ-ның АИТВ және туберкулез бағыттарына қатысуы мемлекеттік механизмдерді, халықаралық қаржыландыруды және мақсатты топтармен тікелей жұмысты үйлестіруге мүмкіндік береді. ҮЕҰ-ның белсенді қатысуы аталған бағыттар бойынша мемлекеттік бюджетті қолдауға жылына 24-тен 30 млн АҚШ долларына дейінгі мөлшерде қосымша қаражат тартуға септігін тигізеді. Бұл мысал ҮЕҰ-ның денсаулық сақтау саласындағы үлесі тек бөлек қызметтер көрсетумен ғана шектелмей, сектордың ресурстық базасын кеңейтумен, пациенттер топтарына жол табумен және көмектің үздіксіздігін қамтамасыз етумен де байланысты екенін көрсетеді.

Денсаулық сақтау саласы ҮЕҰ-ның ең айқын рөлдерінің бірін көрсетеді: олар денсаулық сақтау жүйесінің мемлекет тарапынан жеткілікті деңгейде қамтылмайтын әрі жеке сектор үшін коммерциялық тұрғыдан тартымды емес құрамдас бөліктерін күшейтеді. Бұған профилактика және ақпараттандыру жұмыстары, сенімге негізделген әрі атаулы тәсіл, пациенттермен ұзақ мерзімді байланыс орнату және қызметтерді осал топтардың қажеттіліктеріне бейімдеу жатады.

10.2. Білім беру және дағдыларды дамыту

Білім беру – ҮЕҰ үшін ең табиғи қызмет салаларының бірі, өйткені адамға көрсетілетін кез келген тұрақты көмек оның білімін, дағдыларын және дербес әрекет ету қабілетін кеңейтумен тығыз байланысты. ҮЕҰ-ның білім беру саласындағы үлесі стандартты оқу бағдарламаларының шеңберінен шығып, адами капиталды, кәсіби дағдыларды дамытуда және стандартты білім беру жүйесінде кедергілерге тап болатын топтардың оқуға қол жеткізуінде көрінеді. Қызметтің негізгі бағыттары:

- ❁ ересектер мен жастарға арналған бейресми білім беру;
- ❁ кәсіптік оқыту және қайта даярлау;
- ❁ әлеуметтік, білім беру және құқықтық сала мамандарының біліктілігін арттыру;
- ❁ цифрлық дағдыларды дамыту және оқытудың заманауи формаларына қол жеткізу;
- ❁ мүгедектігі бар балалар мен ересектерге арналған инклюзивті білім беру;
- ❁ мектепке дейінгі, мектептен тыс және қосымша білім беру практикаларын қолдау;
- ❁ қаржылық, құқықтық және азаматтық сауаттылыққа баулу;
- ❁ еріктілерді (волонтерлерді) және қоғамдық лидерлерді даярлау;
- ❁ оқу материалдары мен бейімделген әдістемелерді әзірлеу;
- ❁ мемлекеттік орган өкілдерін сезімтал әлеуметтік мәселелер бойынша оқыту.



Өзбекстанда КЕҰ-ның білім берудегі үлесі әлеуметтік, мәдени, құқықтық және ағартушылық бастамалармен байланысты. Түркіменстанда қоғамдық ұйымдар кәсіби даму, жастар саясаты, волонтерлік және ағартушылық іс-шараларға қатысады. Тәжікстанда КЕҰ оқытуды құқықтық, гендерлік, цифрлық және қоғамдық құзыреттілікті арттыру құралы ретінде пайдаланады. Қырғызстанда КЕҰ біліктілікті арттыру, ересектерге бейресми кәсіптік білім беру, осал топтарға арналған қосымша білім беру, инклюзивті білім беру және мектепке дейінгі білім беру қызметтерінің қолжетімділігін жақсарту бағытында белсенді жұмыс істейді. Қазақстанда цифрлық және инклюзивті білім беру практикалары, соның ішінде мүгедектігі бар адамдарды заманауи кәсіби дағдыларға үйрету дамып келеді.



МЫСАЛ

Түркіменстан: цифрлық сауаттылық, кәсіптік оқыту және еріктілерді (волонтерлерді) даярлау

Түркіменстанда «Йенме» қоғамдық ұйымы жанынан **450** ауыл әйелі цифрлық сауаттылық курстарынан өтті, ал «Волонтерлік академиясы» жобасы аясында әлеуметтік бағдарламаларға қатысу үшін **200-ге** жуық ерікті дайындалды. Сондай-ақ, Түркіменстан Бухгалтерлер одағы елдегі алғашқы бухгалтерлерді қашықтан оқыту және сертификаттау онлайн-платформасын әзірлеп, іске қосты; 2024 жылы аймақтардан келген **2 000-нан** астам маман өз біліктілігін арттырды. Бұл мысалдар ҮЕҰ-ның заманауи құзыреттерге, кәсіби дамуға және волонтерлікке қол жеткізу мүмкіндігін кеңейтудегі рөлін айқын көрсетеді.



МЫСАЛ

Қазақстан: азаматтық білім беру және қоғамдық бастамалар алаңын құру

Қазақстанда «Еркіндік Қанаты» қоғамдық қоры азаматтық білім беру, құқық қорғау бастамалары, қоғамдық пікірталастар мен мәдени-ағартушылық іс-шараларға арналған көпфункционалды Human Rights Hub алаңын құрды. Хаб 2019 жылы ашылып, жұмыс істеген уақыт ішінде **6 000-нан** астам келушіні қабылдады. Тек 2023–2024 жылдардың өзінде оның алаңында **2 000-ға** жуық адамның қатысуымен **116** іс-шара өткізілді. Жұмыс форматтары адам құқықтары бойынша оқыту курстарын, көпшілік лекциялар мен дискуссияларды, кино көрсетілімдерін, көрмелер мен дебаттарды қамтиды. Бұл мысал ҮЕҰ-ның азаматтық білім беруді, лидерлік дағдыларды, құқықтық мәдениетті және жастар мен қоғамдық бастамалар үшін тұрақты ортаны дамытуға қосқан үлесін көрсетеді.



МЫСАЛ

Өзбекстан: цифрлық дағдылар және әйелдердің өзін-өзі жұмыспен қамтуы

2020–2025 жылдары «SHARQ AYOLI» халықаралық әйелдер қоғамдық қоры әйелдердің, әсіресе ауылдық жерлердегі әйелдердің цифрлық және кәсіпкерлік дағдыларын дамытуға бағытталған «Әйел және цифрлық экономика» жобасын жүзеге асырды. Оқудан 5 365 әйел өтті; 2 000-ға жуық әйел, соның ішінде мүгедектігі бар әйелдер микронесие алып, soliq.uz жүйесі арқылы өзін-өзі жұмыспен қамтушы ретінде тіркелді. 2025 жылы тағы 800 кәсіпкер әйел онлайн-бизнес және жасанды интеллектіні (ЖИ) қолдану бойынша оқытудан өтті.

ҮЕҰ-ның білім берудегі үлесі тек жеке дағдыларын дамытатын немесе жақсартатын мақсатты топтардың ғана мүдделерін қамтып қоймайды. Ол мемлекет пен қоғамға жаңа талаптарға: цифрландыруға, инклюзияға, еңбек нарығының өзгеруіне, осал топтармен жұмыс істеуге және мамандарды стандартты емес практикалық тәсілдерге үйрету қажеттілігіне тезірек жауап беруге көмектеседі.



10.3. Гендер, әлеуметтік интеграция және осал топтар

Гендерлік және әлеуметтік интеграция – өңірдегі ҮЕҰ қызметінің ең тұрақты салаларының бірі болып табылады. Бұл бағытта ұйымдар әйелдер, балалар, мүгедектігі бар адамдар, қарттар, мигранттар, жастар, ауыл тұрғындары және басқа да топтар үшін құқықтарға, қауіпсіздікке, қауымдастық өміріне қатысуға, әлеуметтік көрінушілікке және мүмкіндіктерге қол жеткізуге қатысты мәселелермен жұмыс істейді. Қызметтің негізгі түрлері:

- гендерлік теңдікті ілгерілету және әйелдердің қоғамдық өмірге қатысуын кеңейту;
- зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған әрекет ету;
- дағдарыстық қызметтер, баспаналар және психологиялық көмек көрсету;
- мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қорғау;
- дербес өмір сүруді және әлеуметтік интеграцияны қолдау;
- өмірлік қиын жағдайдағы балалармен және отбасылармен жұмыс істеу;
- ауыл әйелдеріне, мигранттарға және қызметтерге қол жеткізу мүмкіндігі шектеулі басқа да топтарға көмек көрсету;
- отбасылар мен қауымдастықтарды ағарту;
- заңдарды, бағдарламалар мен іс-қимыл жоспарларын дайындауға қатысу;
- оқыту, кеңес беру, жағдайды мониторингілеу және құқық қолдану практикасы арқылы қоғамдық ұстанымдарды өзгерту.

Өңір елдерінде ҮЕҰ-ның гендер, әлеуметтік интеграция және осал топтарды қолдау саласындағы қызметінің адресаттардың ауқымы ұқсас: әйелдер, балалар, мүгедектігі бар адамдар, өмірлік қиын жағдайдағы отбасылар, қарттар, мигранттар, интернаттық мекемелердің түлектері және қызметтер мен қорғауға қол жеткізу мүмкіндігі шектеулі басқа да топтар. Бенефициарлардың осы топтары үшін ҮЕҰ бір мезгілде бірнеше маңызды рөл атқарады:

- сервистік рөл – дағдарыстық орталықтар, баспаналар, психологиялық көмек, жартылай стационарлық қызметтер, оңалту, өмірлік қиын жағдайдағы отбасыларға көмек көрсету;
- құқық қорғау рөлі – әйелдердің, балалардың, мүгедектігі бар адамдардың, мигранттардың, зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің, құжаттары жоқ тұлғалардың құқықтарын қорғау;
- интеграциялық рөл – әйелдердің мүмкіндіктерін кеңейтуге, мүгедектігі бар адамдарға, аутизмі бар балаларға, балалар үйлерінің түлектеріне, қарт адамдарға және басқа да топтарға білім алуға, еңбек етуге, қарым-қатынас жасауға және қоғамдық өмірге қатысуға қолжетімділікті қамтамасыз етуге жәрдемдесу;
- сарапшылық және адвокаттық рөл – заңдарды, іс-қимыл жоспарларын, қызмет көрсету стандарттарын әзірлеуге, гендерлік саясат пен әлеуметтік бағдарламаларды талқылауға қатысу;
- делдалдық рөлі – бенефициарлар, отбасылар, мемлекеттік мекемелер, жергілікті органдар және қызмет көрсетушілер арасындағы байланыс;
- қоғамдық ұстанымдарды өзгерту – ағартушылық, отбасылармен және қауымдастықтармен жұмыс істеу, стигманы төмендету және мәселелердің қоғамға көрінушілігін арттыру.

Өңірлік айырмашылықтар басым акценттерден көрінеді. Тәжікстанда гендерлік саясат пен заңнаманы дамытуға әйелдер ұйымдарының сараптамалық және адвокаттық үлесі күштірек. Түрікменстанда әлеуметтік интеграция зорлық-зомбылықтан зардап шеккен әйелдерге және мүгедектігі бар адамдарға практикалық көмек көрсетумен байланысты. Қазақстанда сектор ұзақ қолдауды қажет ететін топтар үшін мамандандырылған қызметтердің кең жиынтығымен ұсынылған.



Қырғызстанда дағдарыс орталықтары мен жартылай стационарлық әлеуметтік қызметтердегі ҮЕҰ-ның сервистік рөлі, сондай-ақ әйелдердің құқықтарын қорғау жөніндегі заңнамадағы прогрессивті өзгерістерді қорғау ерекше байқалады. Өзбекстанда ҮЕҰ әлеуметтік, құқықтық және психоәлеуметтік көмекті қоғамдық қатысу мен құқықтарды қорғауды біртіндеп күшейтумен ұштастырады.



МЫСАЛ

Тәжікстан: тең құқықтар мен мүмкіндіктер туралы заңды ілгерілету

Тәжікстанның әйелдер ұйымдарының коалициясы тең құқықтар мен тең мүмкіндіктер туралы заңды көп жылдар бойы ілгерілетуге қатысты. Бұл жұмыс заң жобасын сараптамалық сүйемелдеуді, қоғамдық тыңдауларды, мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылды және тәсілдерді халықаралық міндеттемелермен үйлестіруді қамтыды. Бастаманы ілгерілетудің бүкіл кезеңінде 50-ден астам қоғамдық тыңдаулар мен сараптамалық кездесулер өткізілді.

Әйелдер ұйымдары коалицияларының («Гендер және даму» қоғамдық бірлестігі және «Заңды теңдіктен нақты теңдікке қарай» коалициясы сияқты) тұжырымдамадан бастап парламенттік тыңдауларға дейінгі барлық кезеңдердегі сараптамалық сүйемелдеуі ұлттық заңнаманы халықаралық міндеттемелермен (CEDAW) үйлестіруге мүмкіндік берді. Әйелдер және отбасы істері жөніндегі комитетпен тұрақты диалог көпірін құру ҮЕҰ-ны гендерлік нормалардың орындалуын жүйелі бақылаушыларға айналдырды.



МЫСАЛ

Түркіменстан: зорлық-зомбылықтан зардап шеккен әйелдерге сенімге негізделген қолдау көрсету:

Түрікменстанда «Кейик Окара» қоғамдық ұйымы зорлық-зомбылықтан зардап шеккен әйелдерге уақытша баспана мен психологиялық көмек көрсетеді. 2024 жылы ұйымның консультациялық қызметтерін 1 200 әйел пайдаланды. Мұндай көмек көрсету форматы құпиялылықты сақтауды, сенімге негізделген қарым-қатынасты және зардап шеккен әйелдің әлеуметтік осалдығын одан әрі күшейтпей, оның күрделі өмірлік жағдайымен кәсіби түрде жұмыс істей білуді талап етеді.

10.4. Сот төрелігіне қол жеткізу және құқықтарды қорғау

ҮЕҰ үшін сот төрелігіне қол жеткізу адам қауіпсіздігінің ең практикалық тұстарының бірімен байланысты: ол – адамның өз құқықтарын түсіну, қорғау сұрап жүгіну және өз мәселесінің құқықтық өрісте қаралуына қол жеткізу қабілеті. Көптеген осал топтар үшін құқықтық мәселе әлеуметтік жағдайдан бөлек қарастырылмайды – ол зорлық-зомбылықпен, көші-қонмен, жеке басын куәландыратын құжаттың болмауымен, мүгедектікпен, кедейлікпен, отбасылық жанжалмен, еңбек қанаушылығымен немесе мемлекеттік қызметтерге қолжетімділіктің шектелуімен байланысты болуы мүмкін. Сот төрелігіне қол жеткізу секторында ҮЕҰ азаматтарға өз құқықтарын қорғауға, рәсімдерді түсінуге, заң көмегін алуға, мемлекеттік органдарға жүгінуге және құқық қолдану практикасын өзгертуге қатысуға көмектеседі. Бұл сектор құқықтық кедергілерге, жүгінуден қаймығуға, құқықтық сауаттылықтың төмендігіне немесе өз мүдделерін қорғау үшін ресурстардың шектеулілігіне тап болатын азаматтар үшін ерекше маңызға ие. Негізгі бағыттар:



Орталық Азиядағы үкіметтік емес ұйымдар (ҮЕҰ):

дамуға, басқаруға және тұрақтылыққа қосқан үлесі

- тегін заңгерлік кеңес беру;
- өтініштерді, шағымдарды, арыздар мен апелляцияларды дайындау;
- мемлекеттік органдар мен соттарда бенефициарлардың мүдделерін білдіру;
- құжаттарды қалпына келтіруге көмектесу;
- халықтың құқықтық сауаттылығын арттыру;
- адам құқықтарының сақталуына мониторинг жүргізу;
- нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуге және сараптауға қатысу;
- осал топтардың мүдделерін адвокациялау;
- мемлекеттік органдардың өкілдері мен мамандарын оқыту;
- кепілдендірілген заң көмегін көрсету механизмдерін қолдау;
- әділ сот төрелігіне қолжетімділік саласындағы жүйелік кедергілерді анықтау.

Өңір елдерінде ҮЕҰ-ның сот төрелігіне қол жеткізу секторындағы құралдар жиынтығы негізінен ұқсас, бірақ практикалық екпіндерде айырмашылықтар бар. Қырғызстанда бұл сектор тегін құқықтық көмек көрсету, норма шығару қызметіне қатысу, заң жобаларына тәуелсіз сараптама жасау және құқықтардың сақталуына қоғамдық мониторинг жүргізудің ұштасуы арқылы жақсы көрінеді. Тәжікстанда құқықтық күн тәртібі гендерлік саясатпен, көші-қонмен, адам саудасына қарсы іс-қимылмен және ҮЕҰ-ның ведомствоаралық алаңдарға қатысуымен тығыз байланысты. Түркіменстанда сезімтал мәселелер бойынша, соның ішінде адам саудасы және зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерді қолдау бойынша кеңес беру көмегі көбірек байқалады. Өзбекстанда ҮЕҰ азаматтарға құқықтық қолдау көрсетуді қоғамдық мониторингпен және нормативтік құқықтық актілердің жобаларын талқылаумен ұштастырады. Қазақстанда ҮЕҰ-ның құқықтық рөлі қоғамдық мониторинг жүргізу, әлеуметтік осал топтардың мүдделерін қорғау және сараптамалық алаңдардың жұмысына қатысу арқылы көрініс табады.



МЫСАЛ

Қырғызстан: Кепілдендірілген мемлекеттік заң көмегін дамыту жөніндегі ҮЕҰ ұлттық желісі

Қырғызстанда ҮЕҰ «МКЗК (Мемлекет кепілдік берген заң көмегі) жүйесін дамытуға ықпал ету» коалициясын құрды, ол кейіннен Мемлекет кепілдік берген заң көмегін дамыту жөніндегі ҮЕҰ-ның ұлттық желісі болып қайта құрылып, **44** ұйымның басын біріктірді. Желі құқықтық көмектің мемлекеттік кепілдіктерін практикалық түрде жүзеге асыруға, осал топтардың құқықтарын қорғауға және халықтың құқықтық сауаттылығын арттыруға септігін тигізді. Бұл жұмыс аясында аймақтарда **83** паразаңгер даярланып, МКЗК жүйесіне мониторингтер жүргізілді, сондай-ақ құқықтық қызметтердің сапасы мен қолжетімділігін арттыру жөнінде ұсынымдар әзірленіп, ұсынылды; нәтижесінде МКЗК адвокаттарының тізілімі кеңейтіліп, адвокаттардың еңбегін төлеу тарифтері қайта қаралды және олардың қызметіне ақы төлеу бюджеті ұлғайтылды.

10.5. Қоршаған орта және климат

Экологиялық және климаттық күн тәртібі ҮЕҰ үшін барған сайын маңызды бағытқа айналууда, өйткені қоршаған орта мәселелері өмір сүру сапасымен, денсаулықпен, аумақтардың тұрақтылығымен және ұзақ мерзімді даму шарттарымен тікелей байланысты. Азаматтық сектор үшін бұл сала халықтың ақпараттандырылуын, күнделікті практиканың өзгеруін, жергілікті қауымдастықтардың қатысуын, деректерге деген сенімді және нақты аумақтар үшін салдарды талқылауға дайындықты талап етеді.

Бұл сектордағы ҮЕҰ экологиялық саясат, жергілікті деңгейдегі мәселелер және адамдардың мінез-құлқы арасындағы байланыстырушы буын рөлін атқарады. Олар климаттың өзгеруі, биоәртүрлілік, қоршаған ортаның ластануы, ресурстарды үнемдеу, экологиялық қауіпсіздік сияқты күрделі тақырыптарды мектептерге, жастарға, жергілікті қауымдастықтарға, азаматтық бастамаларға және табиғи ресурстарға тәуелді топтарға түсінікті әрі тәжірибеде қолдануға болатын іс-әрекеттерге айналдыруға көмектеседі. Осының арқасында экологиялық күн тәртібі практикалық сипатқа ие болады: ағартушылық пен мониторингтен бастап денсаулыққа, азық-түлік қауіпсіздігіне, ауылдық



аумақтардың тұрақтылығына және қалалық ортаның сапасына әсер ететін жергілікті шешімдерге дейін. Негізгі бағыттар:

- экологиялық ағартушылық және халықпен жұмыс істеу;
- табиғатты қорғау бастамаларын ілгерілету;
- климаттың өзгеруіне бейімделу шараларына қатысу;
- жасыл және ресурстарды үнемдейтін шешімдерді дамыту;
- биоәртүрлілікті қорғау;
- жергілікті табиғатты қорғау бастамаларын қолдау;
- жастар мен мектептерді экологиялық күн тәртібіне тарту;
- экологиялық тәуекелдерге қоғамдық мониторинг жүргізу;
- экологиялық шешімдер мен бағдарламаларды талқылауға қатысу;
- экологиялық күн тәртібін жергілікті дамумен, денсаулықпен және қауымдастықтардың тұрақтылығымен байланыстыру.

Базалық бағыттардың ұқсастығы өңірдің барлық елдерінде ҰЕҰ рөлінің бірдей екенін білдірмейді. Қырғызстанда ҰЕҰ-ның экологиялық қызметі ағартушылық, климаттық бейімделу, жасыл шешімдерді ілгерілету және экологиялық қауіпсіздікті білім беру ортасымен байланыстыру арқылы көбірек байқалады. Тәжікстанда экологиялық күн тәртібі биоәртүрлілікпен, азық-түлік қауіпсіздігімен және ауылдық қауымдастықтардың тұрақтылығымен тығыз байланысты. Түркіменстанда экологиялық қоғамдық ұйымдар ұлттық табиғатты қорғау және климаттық басымдықтар, соның ішінде көгалдандыру, ағартушылық және халықты практикалық іс-шараларға тарту логикасында жұмыс істейді. Қазақстанда экологиялық тәуекелдер мен табиғатты қорғау жөніндегі шешімдер төңірегінде қоғамдық мониторинг жүргізу және азаматтарды жұмылдыру бағыты айқынырақ байқалады. Өзбекстанда ҰЕҰ-ның экологиялық қызметі қоғамдық қатысумен, жергілікті бастамаларды қолдаумен және азаматтық секторды тұрақты даму күн тәртібіне біртіндеп тартумен байланысты.



МЫСАЛ

Қазақстан: Атбасар қаласындағы қоғамдық мониторинг және экологиялық қауіпсіздік

Атбасар қаласында «Ангел» қоғамдық бірлестігі 2009, 2014 және 2017 жылдардағы жойқын су тасқынынан кейін су тасқынына қарсы шаралардың мониторингін бастамалады. Ұйым деректер жинап, ғылыми сараптаманы тартты және ғалымдардың, БАҚ-тың, Парламент депутатының және халықаралық механизмдердің қатысуымен коалиция құрды.

Нәтижесінде су тасқынына қарсы шараларды басқарудағы жүйелі қателіктер анықталып, сарапшылардың ұсынымдары қаланың инженерлік қорғанысын түзету кезінде ескерілді. Практикалық нәтиже ретінде су тасқынынан зардап шеккен 90 отбасына жаңа тұрғын үй берілді. Бұл мысал ҰЕҰ-ның қоғамдық бақылауды күшейте алатынын, бюджеттік шешімдердің ашықтығын арттыра алатынын және мемлекетке экологиялық қауіпсіздік саласында неғұрлым негізделген шешімдер қабылдауға көмектесетінін көрсетеді.



МЫСАЛ

Тәжікстан: биоәртүрлілік және жергілікті тұқым қорлары

«Зан ва замин» қоғамдық ұйымы үш жыл бойы Тәжікстанның халықаралық биоәртүрлілік жөніндегі елдер реестріне енуін ілгерілетті. Нәтижесінде ауылдық аумақтардағы әйелдердің жергілікті тұқым банктерін қалыптастыруына негіз қаланды. Бұл мысал экологиялық үлестің азық-түлік қауіпсіздігімен, жергілікті ресурстарды сақтаумен және табиғи әрі ауыл шаруашылығы мұраларын басқарудағы әйелдер рөлін кеңейтумен байланысын көрсетеді.



МЫСАЛ

Түркіменстан: ғылыми сараптамадан жаппай акцияларға қарай

Түркіменстанның Табиғатты қорғау қоғамы (ТТҚҚ) жоғары сарапшылық қызметті азаматтарды кеңінен жұмылдырумен ұштастыратын ҰЕҰ-ның жарқын үлгісі болып табылады. Ұйым Қызыл кітапты әзірлеуге қатысып, үкіметтік деңгейде ғылыми конференциялар ұйымдастырады, сонымен қатар мыңдаған еріктіні 1,5 миллион ағаш көшетін отырғызу жөніндегі жалпыұлттық акцияларға тартады. Бұл ҰЕҰ-ның мемлекеттік экологиялық саясат пен нақты адамдардың іс-әрекеттері арасындағы байланыстырушы көпір ретінде қызмет ететінін айқын көрсетеді. Қоғам Тұрақты даму мақсаттары бойынша Ерікті ұлттық шолуды дайындау механизмдері арқылы және Аралды құтқару халықаралық қорының Тұрақты даму жөніндегі үкіметаралық комиссиясы жанындағы Қоғамдық кеңестің жұмысына қатысу арқылы елдің экологиялық саясатын қалыптастыруға үлес қосады. Ұйым ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда табиғатты қорғауға бағытталған практикалық жобаларды жүзеге асырады, оның ішінде флора мен фаунаның сирек кездесетін түрлерін сумен қамтамасыз ету жүйесін жақсарту және жасыл энергетика элементтерін енгізу шаралары бар. Сонымен қатар Қоғам деректі фильмдер, білім беру бағдарламалары және волонтерлік акциялар арқылы ауқымды экологиялық ағарту жұмыстарын жүргізеді, сондай-ақ елдің ұлттық көгалдандыру бағдарламасын іске асыруға қатысады.

Осылайша, ҰЕҰ-ның экологиялық үлесі табиғатты қорғау қызметін, климаттық және табиғи тәуекелдерді аумақтардың күнделікті тұрақтылығымен, денсаулықпен, азық-түлік қауіпсіздігімен, жергілікті ресурстармен және дамудың ұзақ мерзімді міндеттерін шешуге азаматтардың қатысуымен байланыстырады.

10.6. Жастар, мәдениет және әлеуметтік тұтастық

Жастар, мәдениет және қоғамдық күн тәртібі ҰЕҰ үлесі әлеуметтік байланыстарды, сенімді, азаматтық белсенділікті және адамдардың қауымдастық өміріне қатысу қабілетін қалыптастыру арқылы көрінетін салаларға жатады. Бұл бағыттар арқылы бірлесіп қатысу дағдылары, ұрпақаралық коммуникация, жергілікті бірегейлік (идентичность), волонтерлік және жастардың қоғамдық маңызы бар міндеттерді шешуге қатысуы нығаяды. Өңір елдері үшін бұл халық құрылымындағы жастар үлесінің жоғарылығы, қала мен ауыл мүмкіндіктерінің айырмашылығы, көші-қон процестері және қоғамдық диалогтың неғұрлым тұрақты нысандарына қажеттілік жағдайында өте маңызды.

Бұл сектордағы ҰЕҰ жастарға, шығармашылық ұжымдарға, еріктілерге, жергілікті қауымдастықтарға және мәдени бастамаларға өз мүмкіндіктерін көрсетуге, көшбасшылық және коммуникациялық дағдыларды дамытуға, қоғамдық жобаларға қатысуға және жергілікті бірегейлікпен байланысын сақтауға жағдай жасайды. Мұндай үлес әлеуметтік ортаның сапасына оң әсер етеді: оқшаулануды азайтады, қоғамға тиесілілік сезімін нығайтады, қақтығыстардың алдын алуға көмектеседі және азаматтардың аумақтарды дамытуға неғұрлым белсенді қатысуына негіз қалыптастырады. Негізгі бағыттар:

- жастардың білім беру және лидерлік бағдарламалары;
- волонтерлікті дамыту;
- жастардың азаматтық және құқықтық сауаттылығын арттыру;
- мәдени бастамалар және мұраларды сақтау;
- шығармашылық және қоғамдық бірлестіктерді қолдау;
- ауылдық және шалғай аумақтардағы жастармен жұмыс істеу;
- әлеуметтік оқшаулану мен тәуекелді мінез-құлықтың алдын алу;
- шешімдер қабылдау процесіне қатысу дағдыларын дамыту;
- топтаралық диалог пен әлеуметтік тұтастықты нығайту;
- мемлекеттік жастар, мәдениет және әлеуметтік бағдарламаларға қатысу.



Түркіменстанда бұл сектор әсіресе жастар ұйымдары, мәдени бірлестіктер, шығармашылық одақтар, спорттық ұйымдар және ұлттық дәстүрлермен, салауатты өмір салтымен және қоғамдық қатысумен байланысты іс-шаралар арқылы айқын көрінеді. Өзбекстанда ҮЕҰ-ның жастар мен мәдени бастамалары әлеуметтік серіктестікпен, білім берумен, азаматтық қатысумен және жергілікті қауымдастықтарды қолдаумен байланысты. Қазақстанда жастар белсенділігі волонтерлік, азаматтық форумдар, қоғамдық алаңдар мен әлеуметтік жобалар арқылы дамып келеді. Қырғызстанда ҮЕҰ жастар саясатына, азаматтық білім беруге, лидерлік бағдарламаларға және жастардың дамуға қатысуымен байланысты жобаларға қатысады. Тәжікстанда жастар ҮЕҰ-ның мақсатты топтарының бірі болып табылады, әсіресе құқықтық көмек, көші-қон, еңбек тәуекелдері, гендерлік теңдік және жергілікті дамуға қатысу салаларында белсенді.



МЫСАЛ

Түркіменстан: жастар, мәдениет және қоғамдық қатысу

Түркіменстанда Жастар одағы, шығармашылық одақтар мен мәдени және спорттық бастамалармен жұмыс істейтін ұйымдар жастар саясатын іске асыруға, дәстүрлерді сақтауға, қоғамдық қатысуды дамытуға және жергілікті деңгейде іс-шаралар өткізуге қатысады. Мұндай қызмет әлеуметтік байланыстарды нығайтады, жастарды қоғамдық пайдалы бастамаларға тартады және мәдени сабақтастықты қолдайды.

Секторды талдау ҮЕҰ үлесі әрдайым тез өлшенетін нәтижесі бар қызметпен немесе жобамен ғана шектелмейді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Әсердің айтарлықтай бөлігі қатысу, сенім, ортақ нормалар, волонтерлік және адамдардың қауымдастық өміріне араласу қабілеті арқылы қалыптасады.



ҚОРЫТЫНДЫ

Тақырыптық карта Орталық Азия елдеріндегі ҮЕҰ дамудың кең ауқымды бағыттарында жұмыс істейтінін көрсетеді. Олардың үлесі денсаулық сақтау, білім беру, гендерлік және әлеуметтік интеграция, сот төрелігіне қол жеткізу, экология, кедейлікпен күрес, жергілікті даму, жастар саясаты, мәдениет және әлеуметтік тұтастық салаларында көрініс табады. Әрбір тақырыпта ҮЕҰ әртүрлі функцияларды орындайды: қызметтер көрсетеді, оқытады, кеңес береді, құқықтарды қорғайды, шешімдерді әзірлеуге қатысады, ресурстар тартады, қауымдастықтар ұйымдастырады, мониторинг жүргізеді және жаңа тәсілдерді енгізеді.

Тақырыптық талдаудың негізгі қорытындысы – ҮЕҰ дамудың жеке «параллельді» саласын құрмайды. Олар өңірдің әлеуметтік-экономикалық күн тәртібінің негізгі бағыттарына кіріктірілген және жиі бірнеше міндеттердің тоғысқан жерінде жұмыс істейді. Бір ұйым бір мезгілде қызмет көрсете алады, мамандарды оқыта алады, топтың құқықтарын қорғай алады, қаржыландыру тарта алады және мемлекеттік саясатты талқылауға қатыса алады.

Алдағы талдаулар үшін бұл карта ҮЕҰ үлесін неғұрлым жүйелі бағалаудың негізі ретінде маңызды. Ол қай секторлар сандық көрсеткіштерді талап ететінін, қайсысы сапалы кейстер (мысалдар) арқылы жақсырақ ашылатынын, ал қай жерде қамту, қызметтер, институционалдық қатысу және бенефициарлардың жағдайындағы өзгерістер туралы деректерді ұштастыру қажет екенін көрсетеді.



11. ҰҰҰ ҮЛЕСІНІҢ САПАЛЫҚ СИПАТТАМАЛАРЫ

ҰҰҰ-ның қосқан үлесі дамудың басқа институционалдық қатысушыларының (акторларының) – отбасының, мемлекеттің және жеке сектордың үлесінен өзгешеленеді. ҰҰҰ-ның жекелеген шешімдері стандартты қызметтерден ерекшеленеді, жаңа тәсілдерді қалыптастырады, адамдардың қажеттіліктеріне атаулы жауап береді, тұрақты практикада бекітілуі мүмкін және әдеттегі басқару механизмдерімен қамту қиынырақ болатын топтар мен аумақтарға дейін жетуге қабілетті.

Қызметтің ерекшелігін, оның нәтижелерін және жинақталған тәжірибені негізге ала отырып, ҰҰҰ үлесінің бес негізгі сапалық сипаттамасын бөліп көрсетуге болады:

- ❁ бірегейлік;
- ❁ инновациялық;
- ❁ тиімділік;
- ❁ тұрақтылық; және
- ❁ дамуды шалғай, шеттетілген және осал топтар мен аумақтарға «жеткізу» функциясын орындау қабілеті.

ҰҰҰ-ДЫҢ ҮЛЕСІНІҢ САПАЛЫҚ СИПАТТАМАЛАРЫ

ҰҰҰ-ның үлесі неге тек ауқымымен ғана емес, сонымен қатар жасайтын шешімдерінің сапасымен де маңызды

1 ЕРЕКШЕЛІК ҰҰҰ мемлекет немесе нарық жеткілікті қамтымаған қажеттіліктерді шешеді. Мысалдар: тар және осал топтар, қашықтағы аумақтарға арналған қызметтер.	2 ИННОВАЦИЯ ҰҰҰ жаңа тәсілдер мен көмек көрсету үлгілерін жылдамырақ сынайды. Мысалдар: ерте араласу, қашықтан тәлімгерлік, цифрлық және инклюзивті шешімдер.	3 ТИІМДІЛІК ҰҰҰ шектеулі ресурстармен нәтижеге қол жеткізеді. Мысалдар: еріктілер еңбегі, серіктестіктер, нысаналы көмек көрсету үлгілері.	4 ОРНЫҚТЫЛЫҚ Табысты шешімдер жоба аяқталғаннан кейін тұрақты жүйеге айналады. Мысалдар: мемлекеттік бағдарламалар және әлеуметтік тапсырыс, желілер мен коалициялар, жергілікті мамандарды оқыту.	5 ДАМУДЫҢ «СОҢҒЫ МИЛІ» ҰҰҰ ресурстарды, қызметтерді және құқықтарды нақты адамға дейін жеткізеді. Мысалдар: шалғай қоғамдастықтар, төменнен келетін кері байланыс, рәсімдерде бағыт-бағдар беруге көмек.
--	---	--	--	--

ҚАЛАЙ ЖҰМЫС ІСТЕЙДІ



Қажеттілік



ҰҰҰ шешімі



Пилоттау



Тәжірибені бекіту



Адамдар үшін өзгеріс

ТИПТІК МЫСАЛДАР

- азаматтарға құқықтық көмек,
- дағдарыс және оңалту қызметтері,
- цифрлық дағдыларға оқыту,
- кәсіпкерлікті қолдау,
- ауылдық және таулы аймақтарда жұмыс.



Негізгі қорытынды:

ҰҰҰ-ның күші тек қызметінің ауқымында ғана емес, сонымен қатар шешімдерінің сапасында: олар стандартты тетіктер арқылы қамту қиын болатын адамдарға қол жеткізе отырып, ерекше, инновациялық, тиімді әрі орнықты бола алады.

Бірегейліктің мәні – ҰҰҰ мемлекеттік құрылымдар немесе нарық тарапынан жеткілікті деңгейде қамтылмаған және арнайы әрі нысаналы жұмыс тәсілдерін талап ететін салалардағы олқылықтардың орнын толтырады. Бұл әсіресе саны аз топтармен, әлеуметтік тұрғыдан сезімтал мәселелермен, шалғай аумақтармен және ұзақ мерзімді байланыс пен сенімге негізделген күрделі жағдайлармен жұмыс істеуде айқын көрінеді. Мұндай шешімдерге көру қабілеті төмен адамдарды компьютерлік сауаттылыққа үйрету; шалғай ауылдарды интернетпен қамтамасыз ету; инъекциялық есірткі тұтынатын адамдармен көше жұмыстарын жүргізу; қолданатын адамдармен көшпелі (аутич) жұмыс жүргізу; АИТВ-мен өмір сүретін адамдарды қолдау; туберкулезбен ауыратын науқастарға көмек көрсету; психикалық бұзылыстары бар адамдарға психоәлеуметтік қызметтер ұсыну; аутизмі бар балаларға арналған қызметтер; мүгедектігі бар балалар мен ересектерді оңалту; зорлық-зомбылықтан зардап шеккен әйелдер мен балаларға дағдарыстық қызметтер көрсету; сондай-ақ мүгедектігі бар адамдардың дербес өмір сүруін қолдау және оларға қосымша білім беру жатады.



Инновациялық қызмет ҰҰҰ-ның әлеуметтік, құқықтық, экономикалық және экологиялық мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін алғашқылардың бірі болып сынақтан өткізу қабілетін білдіреді. Бұл жерде сөз тек технологиялар туралы ғана емес, сонымен қатар көмек көрсету, оқыту, интеграциялау және қатысуды ұйымдастырудың жаңа форматтары туралы болып отыр. Мұндай шешімдерге ерте даму және ерте араласу әдістемелері, аутизмі бар балаларды оңалтудың инновациялық бағдарламалары, ата-аналар мектептері, ауыр және созылмалы аурулары бар пациенттердің өзара қолдау бағдарламалары, Брайль қарпімен кітаптар мен оқулықтар шығару, шалғай өңірлерде оқытудың мобильді форматтарын енгізу, әйел кәсіпкерлерге арналған қашықтан тәлімгерлік (менторлық), электрондық коммерция негіздеріне оқыту, мүгедектігі бар жастардың IT-құзыреттерін дамыту, ассистивтік технологияларды пайдалану, «жасыл» шешімдерді енгізу, сондай-ақ деректерді жинау мен мониторинг жүргізудің қоғамдық құралдарын дамыту жатады.

Тиімділік ҰҰҰ-ның аз ресурстармен айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге және бюджетке түсетін жүктемені азайтуға мүмкіндік беретін практикалық әрі салыстырмалы түрде үнемді шешімдер таба білу қабілетінен көрінеді. Бұған бенефициарлардың қажеттіліктерін дәл түсіну, серіктестік, волонтерлік еңбек, сыртқы ресурстарды тарту және неғұрлым икемді жұмыс модельдері есебінен қол жеткізіледі. Мұндай практикаларға жартылай стационарлық әлеуметтік қызметтер, оқыту, менторлық және жабдықтау арқылы кәсіпкерлік дағдылар мен стартаптарды дамыту, бір реттік қайырымдылықтың орнына өзін-өзі жұмыспен қамтуды қолдау, осал топтарды экономикалық тұрғыдан белсендірек жағдайға көшіру, АИТВ және туберкулез бағдарламалары үшін қосымша ресурстар тарту, мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты пайдалану, шығыстарға қоғамдық мониторинг жүргізу және тұрғындардың қатысуы негізінде жергілікті сервистік модельдерді дамыту жатады.

Тұрақтылық дегеніміз – ҰҰҰ әзірлеген шешімдердің жекелеген жобалар аяқталғаннан кейін де сақталып, мемлекеттік бағдарламалар, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс, нормативтік өзгерістер, әдістемелер, коалициялар, жергілікті қызметтер немесе әлеуметтік кәсіпкерлік арқылы тұрақты тәжірибеге айналуы. Бұл тұрғыда ҰҰҰ бастамашылық еткен пилоттық жобалардың жүйенің ажырамас бөлігіне айналуы ерекше маңызды. Мысалы, тегін құқықтық көмек тұрақты мемлекеттік қызметке айналады; мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс арқылы жартылай стационарлық қызметтер мен дағдарыс орталықтарының жұмысы бекітіледі; АИТВ инфекциясы мен туберкулездің алдын алу және емдеу бағдарламалары дамытылады; инклюзивті білім беру мен мүгедектігі бар адамдарды қолдау механизмдері ілгерілетіледі; өңірлік филиалдары бар кәсіпкерлерді қолдау орталықтары құрылады; экологиялық коалициялар қалыптасады; жергілікті қызметтерді басқару қауымдастықтарға беріледі; ал даярланған мамандар, еріктілер, ата-аналар мен кеңесшілер жаңа әдістемелерді тәжірибеде қолдануды жалғастырады береді.

Дамуды шалғайдағы, шеттетілген және осал топтар мен аумақтарға “жеткізу” функциясы осы сипаттамаларды толықтырады және ҰҰҰ-ның нақты адамдарға, отбасылар мен қауымдастықтарға бұрыннан бар ресурстарды, қызметтерді, құқықтарды және бағдарламаларды жеткізу қабілетін көрсетеді. Бұл әсіресе ұлттық саясат деңгейінде нашар көрінетін шалғай аумақтар, шағын қауымдастықтар және осал топтар үшін маңызды. ҰҰҰ “төменнен” қажеттіліктерді анықтайды, адамдарды мемлекеттік және жергілікті органдармен байланыстырады, процедуралардан өтуге көмектеседі, стандартты арналарға қолжетімділігі шектеулі топтарға ақпарат береді және кері байланысты шешім қабылдау жүйесіне қайтарады.



ҚОРЫТЫНДЫ

Жиынтықтап айтқанда, бұл сипаттамалар ҰҰҰ үлесінің тек институционалдық, экономикалық, әлеуметтік немесе тақырыптық өлшеммен ғана шектелмейтінін көрсетеді. Оның маңызды ерекшелігі – жасалатын шешімдердің сапасында. Бұл шешімдер қамтитын бағыты бойынша бірегей, әдісі бойынша инновациялық, ресурстарды пайдалану бойынша тиімді, салдары бойынша тұрақты және адамдар үшін қолжетімді бола алады. Үлестің дәл осындай табиғаты ҰҰҰ-ның қосқан нәтижелерін стандартты статистикалық көрсеткіштермен толық білдіру қиын болған жағдайдың өзінде де, олардың дамудың маңызды қатысушысы болып қала беретіндігін түсіндіреді.



12. Өңірлік қорытындылар

Төменде ұсынылған қорытындылар Орталық Азия елдеріндегі ҰЕҰ үлесін талдау барысында анықталған негізгі заңдылықтарды жинақтайды.

- 01** Орталық Азия елдерінде ҰЕҰ **әлеуметтік-экономикалық дамудың тұрақты қатысушысына** айналды. Олардың үлесі экономикада, әлеуметтік қызметтер көрсетуде, басқару сапасын арттыруда, жергілікті дамуды қолдауда, құқықтарды қорғауда, осал топтармен жұмыс жүргізуде және дамудың негізгі секторларына қатысуда көрініс табады. Бұл ҰЕҰ-ны қызметтердің сапасына, халықтың қолдау алу мүмкіндігіне және мемлекеттік басымдықтардың іс жүзінде жүзеге асырылуына ықпал ететін тұрақты институттардың бірі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.
- 02** Өңірдегі ҰЕҰ-ның үлесі **әртүрлі ұлттық модельдер** арқылы бағаланады. Қырғызстан сектордың өлшенетін институционалдық үлесін неғұрлым айқын көрсетеді; Қазақстан ҰЕҰ мен мемлекет арасындағы әріптестіктің дамыған механизмдерімен ерекшеленеді; Өзбекстан ҰЕҰ-ны қолдаудың құқықтық, ұйымдық және қаржылық инфрақұрылымын күшейтіп келеді; Тәжікстанда ҰЕҰ стратегиялық және ведомствоаралық үдерістерге сарапшылық деңгейде қатысады; Түрікменстанда қоғамдық ұйымдар мемлекеттік басымдықтар мен әлеуметтік маңызы бар бағдарламаларға кіріктірілген. Бұл модельдер ҰЕҰ үлесінің әртүрлі көрініс табу арналары мен нысандарын көрсетеді және елдерді бірыңғай шкала бойынша тікелей салыстырмай-ақ олардың қосқан үлесін бағалауға мүмкіндік береді.
- 03** ҰЕҰ-ның институционалдық үлесі **сектордың экономикалық маңыздылығын** да растайды. ҰЕҰ жұмыс орындарын құрады, еңбекке ақы төлейді, тауарлар мен қызметтерді сатып алады, қаржылық ресурстарды тартады, қаражаттарды қоғамдық маңызы бар мақсаттарға қайта бөлуге қатысады және салықтық түсімдердің қалыптасуына үлес қосады. Алайда толық сандық көрініс барлық елдер бойынша қолжетімді емес, сондықтан сондықтан өңірлік талдау ұлттық деректердегі статистикалық есепке алудың, есептіліктің және ҰЕҰ-ны бөлек көрсетудің айырмашылықтарын ескеруі тиіс.
- 04** ҰЕҰ-ның жарғылық қызметі қосымша **әлеуметтік, экономикалық және басқарушылық әсерлер** қалыптастырады. Өз бағдарламалары мен қызметтері арқылы ҰЕҰ кәсіпкерлікті, өзін-өзі жұмыспен қамтуды, экономикалық дағдыларды, әлеуметтік кәсіпкерлікті, жергілікті инфрақұрылымды, құқықтарға қолжетімділікті, дағдарыстық көмекті, оңалтуды, азаматтардың қатысуын және қауымдастықтардан кері байланыс алуды дамытады. Бұл әсерлер көбінесе ұйымдардың тікелей есептілігінен тыс тыс туындайды, өйткені олар адамдардың мүмкіндіктерінің өзгеруінен, отбасылардың тұрақтылығынан, қауымдастықтардың белсенділігінен және жергілікті шешімдердің сапасынан көрінеді.
- 05** ҰЕҰ-ның ең күшті жақтары олардың **атаулылықпен, икемділігімен, инновациялық сипаты** және адамның немесе қауымдастықтың нақты өмірлік жағдайымен жұмыс істей алу қабілетімен байланысты. ҰЕҰ жаппай бағдарламалар арқылы қамту қиын болатын топтар мен мәселелер үшін шешімдер әзірлейді. Олардың қатарына зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдар, мүгедектері бар адамдар, мигранттар, жеке басын куәландыратын құжаттары жоқ тұлғалар, ауыр дертке шалдыққан пациенттер, ауылдық жерлердегі әйелдер, жастар, қарт адамдар және шалғай аумақтардың тұрғындары жатады.
- 06** ҰЕҰ мемлекетті **сараптама арқылы** күшейтеді. Олар бағдарламалар мен нормативтік актілерге ұсыныстар дайындайды, қосымша ресурстар тартады және мемлекет үшін мамандандырылған білім маңызды болатын салаларда қызмет көрсетеді. Мұндай үлес мемлекеттік шешімдердің сапасын арттырады және олардың нұсқалылығын (вариативтілігін) күшейтеді.



- 07** ҰЕҰ мемлекетті **кері байланыс және шешімдерді іске асыруға қатысу** арқылы күшейтеді. Олар халықтың қажеттіліктерін анықтауға көмектеседі, жұмыс топтары мен қоғамдық алаңдарға қатысады, мониторинг жүргізеді, бенефициарлармен байланысты қамтамасыз етеді. Мұндай үлес мемлекеттік шешімдердің орындалуының нақты шарттарына сезімталдығын арттырады.
- 08** Тақырыптық карта ҰЕҰ қызметінің **кең ауқымды тақырыптық қамтылуын көрсетеді**. Ұйымдар денсаулық сақтау, білім беру, гендерлік және әлеуметтік интеграция, әділ сотқа қолжетімділік, экология және климат, кедейлікпен күрес, жергілікті даму, жастар саясаты, мәдениет және әлеуметтік бірлік салаларында жұмыс істейді. Әрбір секторда ҰЕҰ әртүрлі функцияларды орындайды: қызмет көрсетеді, оқытады, кеңес береді, құқықтарды қорғайды, шешімдерді әзірлеуге қатысады, ресурстар тартады, қауымдастықтарды ұйымдастырады және жаңа тәсілдерді енгізеді.
- 09** Өңірлік дәлелдемелік базаның негізгі шектеуі нәтижелер мен әсерлер туралы **деректердің өзара салыстырмалылығының төмен деңгейі** болып қала береді. Елдерде ұйымдарды тіркеу, жекелеген қаржылық ағындар, жобалар, іс-шаралар, көрсетілген қызметтер және бенефициарларды қамту көрсеткіштері салыстырмалы түрде жақсырақ тіркеледі (алайда толық емес). Ал адамдардың әлеуметтік жағдайындағы ұзақ мерзімді өзгерістер, қызмет көрсету сапасы, қауымдастықтардың тұрақтылығы, мемлекеттік саясаттың тиімділігі және бенефициарлардың экономикалық белсенділігі сияқты көрсеткіштер жүйелі түрде жеткілікті деңгейде есепке алынбайды. Бұл ҰЕҰ-ның өңірлік деңгейдегі үлесін жан-жақты бағалау мүмкіндігін шектейді және болашақта жетілдіруді қажет ететін маңызды бағыттардың бірі болып табылады.
- 10** ҰЕҰ-дардың үлесін одан әрі кеңінен мойындау үшін олардың қызметін сипаттаудан олардың үлесін жүйелі бағалауға көшу қажет. Ол үшін өзара салыстыруға болатын деректердің қолжетімділігін арттыру, оның ішінде өзін-өзі бағалау деректері мен механизмдерін дамыту, қызмет нәтижелері туралы ақпаратты тұрақты түрде ұсыну, әсерді бағалаудың сапалық және сандық индикаторлары жүйесін қалыптастыру, ҰЕҰ-лардың үлесін мемлекеттік және статистикалық есепке алу жүйелерінде көрсету, сондай-ақ адамдардың, қауымдастықтардың және аумақтардың жағдайындағы өзгерістерді көрсететін практикалық кейстерді неғұрлым кеңінен пайдалану қажет. Алғашқы қадамдардың бірі ретінде ҰЕҰ секторына қатысты қосалқы (сателлиттік) шоттарды енгізу қарастырылуы мүмкін. Бұл ҰЕҰ-дардың үлесін мемлекет, қоғам, бизнес және халықаралық серіктестер үшін неғұрлым айқын әрі көрнекі етуге мүмкіндік береді.
- 11** Орталық Азия елдеріндегі ҰЕҰ-дар экономикалық белсенділікке қолайлы ортаны дамыту жағдайларын жақсартудың маңызды факторына айналды. Олардың үлесі әсіресе шешімдерді іске асыру сапасын арттыру, үй шаруашылықтары мен кәсіпкерлер үшін кедергілерді азайту, жергілікті инфрақұрылымды дамыту, қызметтердің тұрақтылығын қамтамасыз ету және аумақтық ортаны **экономикалық белсенділік үшін** неғұрлым қолайлы ету қажет болатын салаларда айқын көрінеді.
- 12** Өңірлік деңгейдегі негізгі қорытындылардың бірі – ҰЕҰ **инвестициялық ахуал мен жеке сектордың дамуына** көбіне жанама түрде әсер еткенімен, бұл ықпал жүйелі сипатқа ие болып табылады. Олар халықтың дағдыларын дамыту, өзін-өзі жұмыспен қамтуды және кәсіпкерлікті қолдау, инфрақұрылым мен қызметтердің сапасын жақсартуға қатысу, бағдарламалардың іске асырылу ашықтығын арттыру, сондай-ақ мемлекетке жергілікті жерлердегі дамуды тежейтін нақты шектеулерді дәлірек анықтауға мүмкіндік беретін кері байланыс арналарының қалыптасуына ықпал ету арқылы даму үдерістеріне әсер етеді.



13. Ұсыныстар

Жалпыланған талдау қорытындысы бойынша әзірленген ұсынымдар ҮЕҰ үлесінің айқындылығын арттыруға, деректердің сапасын жақсартуға, серіктестіктің тұрақты механизмдерін дамытуға және қызметті жай ғана сипаттаудан нәтижелерді бағалауға көшуге бағытталған. Олар мемлекеттік органдарға, соның ішінде статистика органдарына, ҮЕҰ-дардың өзіне, донорларға, зерттеу ұйымдарына және азаматтық сектордың үлесін бағалау жөніндегі ықтимал өңірлік күн тәртібінің қатысушыларына арналған.

13.1. Мемлекеттік органдар үшін (сектораралық серіктестікті одан әрі дамыту жөніндегі ұсыныстар)

ҮЕҰ секторының жүйелі есебін дамыту

Мемлекеттік органдарға ұлттық шоттар жүйесінде КЕҰ бойынша қосалқы (сателлиттік) шотты енгізу арқылы КЕҰ бойынша агрегацияланған статистиканы дамыту, тіркелген, жұмыс істеп тұрған және белсенді жұмыс істейтін ұйымдарды ажырату, сондай-ақ жұмыспен қамтуды, еңбекақыны, салықтарды, әлеуметтік аударымдарды, қаржылық ағындарды, ерікті еңбекті және қаржыландыру көздерін ескеру орынды. Мұндай тәсіл КЕҰ-ны нақты саладағы дамудың дербес факторы ретінде көруге және оны мемлекеттік стратегияларды, бағдарламалар мен жоспарларды әзірлеу және іске асыру кезінде ескеруге мүмкіндік береді. Жинақталған статистикадан бөлек, әділет органдары, салық органдары, статистика ведомстволары және салалық министрліктер арасында деректер алмасуды жолға қою маңызды. Бұл тіркелген, жұмыс істеп тұрған және белсенді ҮЕҰ-ны жақсырақ ажыратуға, сондай-ақ жұмыспен қамтудың, қаржыландырудың, салықтардың, қызметтердің, ерікті еңбектің және бенефициарларды қамтудың неғұрлым толық көрінісін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Іс-шараларды есепке алудан нәтижелерді бағалауға көшу

Мемлекеттік қаржыландыру, әлеуметтік тапсырыс, гранттар және бірлескен бағдарламалар жүйелерінде іс-шаралар мен қатысушылардың санын ғана емес, сонымен қатар бенефициарлар, қызметтер, қоғамдастықтар мен басқару институттары үшін туындайтын өзгерістерді де ескеру маңызды. Бұл нәтижелердің анағұрлым айқын индикаторларын, қызмет алушылардан кері байланыс алуды және қол жеткізілген өзгерістердің орнықтылығына жүйелі түрде талдау жасауды талап етеді.

Жергілікті жерлерден деректер ұсыну үшін ҮЕҰ-ның мүмкіндіктерін кеңінен пайдалану керек.

ҮЕҰ-дар халықтың мұқтаждықтары, қызметтерге қол жеткізудегі кедергілер, халықтың осал топтарының жағдайы және жергілікті деңгейде реформаларды жүзеге асырудың мәселелері туралы нақты ақпаратқа ие. Мемлекеттік органдарға мұндай ақпаратты, әсіресе ауылдық, шалғайдағы және әлеуметтік жағынан осал топтарға қатысты қолдау шараларын жоспарлауға, бағдарламаларға мониторинг жүргізуге, қызметтерді бағалауға және НҚА бойынша консультацияларға енгізгені пайдалы.

ҮЕҰ-ны қаржыландырудың ішкі механизмдерін дамыту

Қырғызстан мен Тәжікстанды қоса алғанда, қолдаудың шектеулі ішкі тетіктері бар елдер үшін ҮЕҰ қызметтерін қаржыландырудың неғұрлым тұрақты құралдарын дамыту маңызды: әлеуметтік тапсырыс, гранттық бағдарламалар, бірлескен қаржыландыру, жергілікті қолдау бағдарламалары және мамандандырылған қызметтер бойынша көпжылдық келісімдер. Бұл аса маңызды қызметтердің қысқа мерзімді сыртқы қаржыландыруға тәуелділігін азайтуға мүмкіндік



береді. Сондай-ақ, толығымен дерлік сыртқы көздер есебінен қаржыландырылатын, бірақ оларға деген ұлттық қажеттілік жоғары болатын ҰЕҰ консультациялық, сараптамалық қызметтерін қаржыландырудың ұлттық тетіктерін құру маңызды.

Жергілікті (қауымдастық, локалды) ҰЕҰ-дарды қолдау

Елордалар мен ірі қалалардан тыс жердегі ҰЕҰ, сондай-ақ жергілікті қажеттіліктермен және осал топтармен жұмыс істейтін ұйымдар ерекше назар аударуды талап етеді. Олар үшін шағын гранттар, қаржыландыруға қол жеткізудің жеңілдетілген рәсімдері, өңірлік қолдау қорлары (мысалы, суб-ұлттық (өңірлік) даму қорларынан гранттар пулы), консультациялық көмек және шамадан тыс әкімшілік жүктемені азайту пайдалы.

Көпжылдық және институционалдық қаржыландыруды дамыту (мемлекеттік органдар мен донорлар үшін)

Қысқа мерзімді жобалық қаржыландыру жоба нәтижелерінің, қызметтердің, кадрлардың және мониторинг жүйелерінің тұрақтылығын шектейді. Қоғамға пайдалы қызмет көрсететін немесе қолжетімділігі қиын топтармен жұмыс істейтін ұйымдар үшін көпжылдық келісімдер, негізгі операциялық шығындарды қолдау, әлеуметтік тапсырысты дамыту және ұйымдық дамуды қаржыландыру маңызды.

Жергілікті деңгейде инвестициялық ахуалды жақсарту үшін ҰЕҰ әлеуетін пайдалану

Мемлекеттік органдар ҰЕҰ әлеуетін тек әлеуметтік салада ғана емес, сонымен қатар аумақтардың, кәсіпкерлік пен жеке бастаманың дамуын тежейтін кедергілерді анықтауда кеңірек пайдаланғаны жөн. Бұл ақпаратқа қолжетімділікке, жергілікті қызметтердің сапасына, инфрақұрылымдық шектеулерге, халықтың дағдыларына және бағдарламаларды орындау бойынша кері байланысқа қатысты.

Жеке секторды дамыту бағдарламаларын жетілдіру кезінде ҰЕҰ (тек бизнес-қауымдастықтар ғана емес) сигналдарын ескеру

Кәсіпкерлікті, жұмыспен қамтуды, өзін-өзі жұмыспен қамтуды және жергілікті дамуды қолдау бағдарламаларын әзірлеу және түзету кезінде тәжірибелік ақпаратты жүйелі түрде ескеру маңызды. Әдетте үкіметтер мұны бизнес қауымдастықтармен жұмыс істеу арқылы жүзеге асырады. Алайда олардың құрамына негізінен орныққан бизнес кіреді. Ал ҰЕҰ халықпен, қауымдастықтармен және жаңадан бастаған кәсіпкерлермен жұмыс істеу барысында ақпарат жинайды. ҰЕҰ бақылауларының осы бөлігін ескеру шараларды дәлірек енгізуге, оларды неғұрлым мақсатты етуге және ресми реформа мен оны іске асырудың нақты жағдайлары арасындағы алшақтықты азайтуға мүмкіндік береді.

ҰЕҰ-ның қатысуын ғана емес, оның іскерлік ортаны жақсартуға қосқан үлесін де бағалау

Басқару сапасын арттыру үшін ҰЕҰ қатысқан консультациялардың, келісімдердің және жобалардың санын ғана емес, сондай-ақ мұндай қатысудың нәтижелерін де тіркеп отыру қажет: қызметтер мен инфрақұрылымның сапасы жақсарды ма, кәсіпкерлер үшін кедергілер азайды ма, қабылданатын шараларды іске асырудың болжамдылығы артты ма және экономикалық белсенділік үшін неғұрлым тұрақты жағдайлар қалыптасты ма.



13.2. ҰЕҰ үшін

Мониторингті, бағалауды және қызметтің тұрақты модельдерін дамыту

ҰЕҰ үшін мониторинг және бағалау дағдыларын күшейту, нәтижелердің базалық индикаторларын пайдалану, әлеуметтік кәсіпкерлікті, ішінара өзін-өзі қаржыландыруды, бизнеспен және жергілікті органдармен серіктестікті дамыту маңызды. Бұл шаралар ұйымдардың тұрақтылығын арттырады және жекелеген жобалардан тыс қосқан үлесті жақсырақ көрсетуге мүмкіндік береді.

Бенефициарлар үшін нәтижелер мен өзгерістерді неғұрлым сапалы құжаттау

ҰЕҰ өзін-өзі бағалау механизмдерін және кім көмек алатыны, қандай қызметтер көрсетілгені, қолдау алғаннан кейін қандай өзгерістер болғаны және қандай кедергілерді азайту мүмкін болғаны туралы деректер жинауды күшейтуі керек. Қамту мен нәтижелерді, мысалы, қызметтерге қол жеткізуді, жұмысқа орналасуды, осалдықты азайтуды, мекеме практикасының өзгеруін, шешім қабылдауды немесе құрылған қызметтердің тұрақтылығын бекіту маңызды.

Жинақталған және қалың жұртшылыққа түсінікті есептерді жариялау

Қоғамдық есептілік тек донорлар мен мемлекеттік органдарға ғана емес, сонымен бірге азаматтарға да бағытталуы тиіс. Сандар, өзгерістер тарихы, шығыстардың, нәтижелер мен серіктестіктердің сипаттамасы жазылған қысқа, түсінікті есептер секторға деген сенімді арттыруға және ҰЕҰ үлесін қоғам, бизнес пен жергілікті қауымдастықтар үшін анағұрлым көрінетін етуге көмектеседі. Бұны тек жекелеген ірі ҰЕҰ атынан ғана емес, агрегирленген форматта жасау маңызды. Елдік географиялық және тақырыптық қамтуды көрсету үшін, ҰЕҰ азаматтарға қарапайым әрі түсінікті, үлес пен әсердің қарапайым индикаторлар жүйесіне негізделген агрегирленген есептерді дайындау және жариялау үшін өздігінен ұйымдасуы керек.

Инвестициялық ахуал мен жеке сектордың дамуына қосқан үлесті көрсету

ҰЕҰ-ға әлеуметтік нәтижелер мен қамту көрсеткіштерін ғана емес, сонымен қатар экономикалық ортаны жақсартуға қосқан үлесін де неғұрлым жүйелі түрде құжаттау ұсынылады. Атап айтқанда, дағдыларды дамыту, кәсіпкерлікті қолдау, жергілікті деңгейдегі кедергілерді азайту, инфрақұрылым мен қызметтердің сапасын жақсартуға қатысу, сондай-ақ жергілікті жерлерде қызмет жүргізу үшін неғұрлым болжамды және тұрақты жағдайлар қалыптастыру бағыттарындағы үлесті көрсету маңызды.

Әлеуметтік нәтижелерді экономикалық әсерлермен неғұрлым нақты байланыстыру

Нәтижелерді ұсыну кезінде ҰЕҰ-ның әлеуметтік және білім беру жобаларының экономикалық әсерлерге қалай ұласатынын көрсету маңызды. Атап айтқанда, олардың жұмыспен қамтуды және өзін-өзі жұмыспен қамтуды арттыруға, табыстың өсуіне, шығындардың азаюына, шағын бизнес үшін қабылданатын шешімдердің сапасын жақсартуға және жергілікті жобаларға инвестиция салу жағдайларын жетілдіруге ықпалын айқындау қажет.

13.3. Даму жөніндегі серіктестер үшін

ҰЕҰ-ның институционалдық дамуын қолдау

Даму жөніндегі серіктестер үшін жобалық қызметпен қатар ұйымдық дамуды да қаржыландыру ұсынылады. Оған мониторинг және бағалау жүйелерін дамыту, бенефициарларды цифрлық есепке алу, жария есептілік, қаржылық басқару, коммуникациялар, кадрлық тұрақтылықты қамтамасыз ету және өңірлік желілерді дамыту жатады.



Әсерді бағалауды және салыстырмалы индикаторларды қолдау

Әсерді бағалауды қолдау жобалық және бағдарламалық қаржыландырудың ажырамас бөлігіне айналуға тиіс. Даму жөніндегі серіктестер негізгі индикаторларды біріздендіруге, деректерді жинаудың ортақ құралдарын дамытуға, тәуелсіз бағалауларды қаржыландыруға және жобалардың нәтижелерін елдер мен секторлар арасында салыстыруға мүмкіндік беретін әдістемелер бойынша өңірлік тәжірибе алмасуды қолдауға ықпал ете алады.

Даму жөніндегі серіктестерге ҰҰҰ-дардың тек сервистік және әлеуметтік жобаларын ғана емес, сонымен қатар даму ортасын жақсартуға бағытталған бастамаларды да қолдау орынды. Олардың қатарына кәсіпкерлік дағдыларды дамыту, жергілікті инфрақұрылымды жетілдіру, цифрлық қолжетімділікті кеңейту, қызметтердің тұрақтылығын қамтамасыз ету, кері байланыс арналарының жұмысын дамыту, сондай-ақ инвестициялық ахуал мен жергілікті деңгейдегі жеке сектордың дамуына оң ықпал ететін жобалар жатады.

13.4. Зерттеу ұйымдары үшін

ҰҰҰ үлесін бағалау әдістемелерін дамыту

Зерттеу ұйымдарына бағалау әдістемелерін ҰҰҰ-ның әртүрлі түрлеріне: сервистік, құқық қорғаушылық, сараптамалық, қайырымдылық, жергілікті, желілік және әлеуметтік-кәсіпкерлік ұйымдарға бейімдеу маңызды. Үлесті бағалау тек ЖІӨ, салықтар мен жұмыспен қамтумен ғана шектелмеуі тиіс; ол институционалдық көрсеткіштерді, функционалдық үлесті, сапалық сипаттамалар мен өзгерістер тарихын ұштастыруы керек. Сондай-ақ, қамту мен іс-шаралар санын да, адамдардың өміріндегі өзгерістерді де ескеретін әлеуметтік әсерді сапалы бағалау әдістемелерін дамытуға болады.

Зерттеу ұйымдарына ҰҰҰ-ның әлеуметтік және институционалдық үлесін бағалауды олардың инвестициялық климатқа және жеке сектордың дамуына тигізетін әсерін өлшеумен толықтыру маңызды. Бұл дағдыларды дамыту, өзін-өзі жұмыспен қамтуды және ШОБ-ты қолдау, жергілікті сервистер мен инфрақұрылымды жақсарту, экономикалық белсенділік үшін кедергілерді азайту және даму бағдарламаларын іске асырудың болжамдылығын арттыру бойынша көрсеткіштерді қамтуы мүмкін.

13.5. Бірлескен өңірлік күн тәртібі үшін

Бірыңғай білім базасы мен индикаторлар жүйесін қалыптастыру

Өңір елдері мен серіктес ұйымдарға индикаторлардың ортақ жиынтығын (осы есептің 3-қосымшасындағы ұсыныстарды қараңыз), кейстердің өңірлік базасын, ҰҰҰ үлесін бағалау жөніндегі әдістемелік нұсқаулықты және тәжірибе алмасу алаңын әзірлеу пайдалы болар еді. Мұндай күн тәртібі азаматтық сектордың, зерттеу ұйымдарының және мемлекеттік серіктестердің өңірлік платформаларын қоса алғанда, үйлестіру немесе консультативтік форматтар арқылы дамытылуы мүмкін.

Өңірлік деңгейде ҰҰҰ-ның әлеуметтік салаға ғана емес, сонымен қатар даму жағдайларын жақсартуға қосқан үлесін бағалауға мүмкіндік беретін салыстырмалы индикаторлардың ең төменгі жиынтығын қалыптастыру орынды. Оларға кәсіпкерлікті қолдау, жергілікті инвестициялық ахуал, инфрақұрылым, қызметтердің тұрақтылығы және мемлекет, бизнес пен қауымдастықтар арасындағы өзара іс-қимыл сапасы жатады. Мұндай тәсіл ҰҰҰ-ның үлесін экономикалық ведомстволарға, бизнеске және даму жөніндегі серіктестерге анағұрлым түсінікті етеді.



Өңір ішінде және одан тыс жерлерде ҰЕҰ-ның халықаралық өзара іс-қимылын күшейту

Орталық Азия елдерінің ҰЕҰ-ларына тәжірибе алмасуды, бірлескен оқытуды, тақырыптық желілер мен өңірдің басқа елдерінің және кеңірек халықаралық кеңістіктің ұйымдарымен серіктестікті белсендірек дамыту ұсынылады. Мұндай өзара іс-қимыл табысты практикаларды тезірек таратуға, нәтижелерді бағалау тәсілдерін салыстыруға, деректермен жұмыс істеудің ортақ стандарттарын дамытуға, кәсіби құзыреттерді күшейтуге және трансшекаралық немесе өңірлік маңызы бар мәселелер бойынша бірлескен бастамаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Өңірлік деңгейдегі сектораралық ынтымақтастық платформаларына қатысу

ҰЕҰ өңір елдері көшбасшыларының «Орталық Азия 2040» Тұжырымдамасында білдірілген саяси ерік-жігерін пайдаланып, басқа секторлардың қатысушыларын, әсіресе мемлекеттік органдардың өкілдерін қамтитын өңірлік кооперация платформаларына барынша тартылуы керек. Дәл осындай платформаларда ҰЕҰ үлесі анағұрлым көрінетін, жақсырақ танылатын және түптеп келгенде нәтижелірек бола алады. Басқару органдарының қатысуымен өтпелі тақырыптар бойынша ынтымақтастық дамытын платформалар ерекше назар аударуға тұрарлық. Мысалы, ҰЕҰ-ның дамуды шалғай, шеттетілген және осал аумақтарға «жеткізу» миссиясын ескере отырып, ҰЕҰ 2026 жылы құрылатын, соның ішінде шалғай, қол жеткізу қиын және осал аумақтарды дамыту практикасын кеңейту мен жетілдіруге бағытталған Орталық Азияның жергілікті өзін-өзі басқару және жергілікті даму жөніндегі кеңесінің негізгі серіктестерінің біріне айнала алады.

Жоғарыда келтірілген ұсынымдар елдік есептерде берілген ұсынымдардың жай ғана жиынтығы болып табылмайды, өйткені олар Орталық Азия өңірі бойынша ҰЕҰ-ның үлесін бағалауға қатысты ортақ аспектілерді қамтиды. Әрбір ел бойынша ұсынымдармен елдік есептерден танысуға болады. Жалпы ақпарат үшін төменде ортақ ұсынымдардың елдер бойынша негізгі басымдықтары (акценттер) келтірілген.

13.6. Ұсынымдарды іске асыру кезінде ескерілетін елдік басымдықтар



Қазақстан

ҰЕҰ туралы деректердің ведомствоаралық интеграциясын дамыту, оның ішінде тіркеу деректері, статистикалық мәліметтер, салық органдарының ақпараты, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс, гранттық қаржыландыру және әлеуметтік қызметтер туралы деректерді біріктіру; коммерциялық емес сектордың қосалқы (сателлиттік) шотын және волонтерлік еңбекті есепке алу әдістемесін енгізу мүмкіндігін қарастыру; жобалар нәтижелерін тәуелсіз бағалауды күшейтіп, іс-шаралар мен қамту көрсеткіштерін есепке алудан бенефициарлардың өміріндегі тұрақты өзгерістерді бағалауға көшу.



Қырғызстан

коммерциялық емес сектордың қосалқы (сателлиттік) шотын және волонтерлік еңбекті есепке алу әдістемесін енгізу мүмкіндігін қарастыру; ҰЕҰ-ның экономикаға, басқаруға және әлеуметтік дамуға қосқан үлесін тұрақты түрде бағалаудың орнықты механизімін бекіту; жұмыспен қамту, салықтар, қаржылық түсімдер, сатып алулар және сектордың жалпы қосылған құны туралы деректерді ашық түрде жинақтап жариялауды қамтамасыз ету; ҰЕҰ-ның өзін-өзі бағалауын және жарғылық қызмет нәтижелері туралы жария есептілігін дамыту, осылайша өлшенетін институционалдық үлес әлеуметтік және сапалық өзгерістердің анағұрлым айқын бағасымен толықтырылуы тиіс.



Өзбекстан

ҮЕҰ порталының, мемлекеттік гранттардың, әлеуметтік тапсырыстың, аумақтық қорлар мен қоғамдық кеңестердің дамуын жалғастырумен қатар, өңірлік ҮЕҰ-ны күшейту, артық әкімшілік жүктемені азайту, көпжылдық қаржыландыруды дамыту және табысты тәжірибелерді кеңінен тарату маңызды. ҮЕҰ-ның қоғамдық танымалдығына ерекше назар аудару қажет: азаматтарға сектордың практикалық рөлін неғұрлым түсінікті түрде түсіндіріп, қызмет нәтижелері туралы ашық есептілікті дамыту керек. Бұл ҮЕҰ-ның үлесі мемлекеттің, махалланың немесе ірі қайырымдылық құрылымдарының жалпы күн тәртібінде көрінбей қалмай, азаматтық сектордың дербес үлесі ретінде танылуына мүмкіндік береді.



Тәжікстан

азаматтық қоғам ұйымдарының (АҚҰ) ведомствоаралық жұмыс топтарына, стратегиялық жоспарлауға, мемлекеттік бағдарламаларды мониторингтеу мен бағалауға сарапшылық қатысуын қолдау; АҚҰ ұсыныстарын есепке алу және олардың қабылдануы немесе қабылданбауы бойынша кері байланыс механизмдерін дамыту; өңірлік желілерді, әлеуметтік кәсіпкерлікті, ұйымдардың цифрлық жариялылығын және дамуды шалғай, оқшауланған және

осал топтар мен аумақтарға жеткізу функциясын күшейту, әсіресе ұзақ мерзімді сараптаманы талап ететін тақырыптар бойынша жұмыста. Коммерциялық емес сектордың қосалқы (сателлиттік) шотын және волонтерлік еңбекті есепке алу әдістемесін енгізу мүмкіндігін қарастыру.



Түрікменстан

сектор бойынша жинақталған шолуларды және ақпаратқа қол жеткізудің ұлттық рәсімдерін бұзбай, қоғамдық ұйымдардың үлесін неғұрлым толық көруге мүмкіндік беретін дербестендірілмеген деректерге қолжетімділікті дамыту; әлеуметтік қорғау, жастар саясаты, мәдениет, экология, кәсіби даму және мүгедектігі бар адамдарды қолдау салаларында әлеуметтік әсердің сапалық индикаторларын қалыптастыру; сектордың үлесі тек жобалар арқылы ғана емес, сондай-ақ өңірлерде мемлекеттік басымдықтарды іске асырудағы оның әлеуметтік-институционалдық рөлі арқылы бағалануы үшін астана мен өңірлер арасындағы тәжірибе алмасуды қолдау.



Қосымшалар

1-қосымша. Әдебиеттер шолуына арналған әдебиеттер мен дереккөздер тізімі

(«Әдебиеттерге шолу» бөлімін қараңыз).

- [1] Weber M. Economy and Society. Berkeley: University of California Press, 1978; Weber M. Politics as a Vocation. Philadelphia: Fortress Press, 1965; орыс тіліндегі басылымы: Вебер М. Таңдамалы шығармалары. М.: Прогресс, 1990.
- [2] Suchman M. C. Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches // Academy of Management Review. 1995. Т. 20. № 3.
- [3] United Nations. Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts. Нью-Йорк: United Nations, 2003.
- [4] United Nations. Satellite Account on Non-profit and Related Institutions and Volunteer Work. Нью-Йорк: United Nations, 2018.
- [5] UNDP, ICNL. Legal Frameworks for Civic Space: A Practical Toolkit. Нью-Йорк: United Nations Development Programme; International Center for Not-for-Profit Law, 2021.
- [6] CIVICUS. Civil Society Index: Methodology / Assessing and Strengthening Civil Society Worldwide. Йоханнесбург: CIVICUS, әртүрлі басылымдар.
- [7] Casey J. Comparing Nonprofit Sectors Around the World: What Do We Know and How Do We Know It? // Journal of Nonprofit Education and Leadership. 2016. Т. 6. № 3.
- [8] Kelly L., Kilby P., Kasynathan N. Impact Measurement for NGOs: Experiences from India and Sri Lanka // Development in Practice. 2004. Т. 14. № 3.
- [9] van Staveren I., Webbink E. Civil Society, Aid, and Development: A Cross-Country Analysis. Гаара: Policy and Operations Evaluation Department, Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands, 2012.
- [10] Schmitz H. P., Raggo P., van der Vijfeijken T. NGO Accountability: A Conceptual Review across the Engaged Disciplines // International Studies Review. 2021. Т. 23. № 3.
- [11] Kilby P. Accountability for Empowerment: Dilemmas Facing Non-Governmental Organizations // World Development. 2006. Т. 34. № 6.
- [12] Kilby P. Nongovernmental Organizations and Accountability in an Era of Global Anxiety // The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations. 2004. Т. 5. № 1.
- [13] Herrold C. E., AbouAssi K. Can Service Providing NGOs Build Democracy? Five Contingent Features // Public Administration and Development. 2023. Т. 43. № 1.
- [14] Charities Aid Foundation. World Giving Index; World Giving Report. Лондон: CAF, әртүрлі басылымдар.
- [15] ҰЕҰ: көмек жетіспейтін жерде. Үкіметтік емес коммерциялық емес ұйымдардың Қырғыз Республикасының дамуына қосқан үлесі. Бішкек: Даму саясаты институты, 2023.
- [16] Қырғыз Республикасының дамуына азаматтық қоғам мен ҰЕҰ-ның қосқан үлесі бойынша әдебиеттерге шолу: кабинеттік талдамалық материал. Бішкек, ж. к.
- [17] Скокова Ю., Краснополяская И., Задорин И. және т.б. Ресейдегі әлеуметтік мәселелерді шешу мен өмір сүру сапасын арттыруға ҰЕҰ-ның әсері мен қосқан үлесі. Талдамалық баяндама. М.: ЦИРКОН; Әлеуметтік ақпарат агенттігі, 2024.
- [18] HSE University. Азаматтық қоғам мен коммерциялық емес сектордың жай-күйін мониторингілеу. М.: ЖЭЗ ҰЗУ, әртүрлі басылымдар.
- [19] Centre for Studies of Civil Society and the Nonprofit Sector, HSE University. Азаматтық қоғам мен коммерциялық емес секторды зерттеу. М.: ЖЭЗ ҰЗУ, әртүрлі басылымдар.
- [20] Ұлыбритания. Charities Act 2011. Лондон: The Stationery Office, 2011.
- [21] Charity Commission for England and Wales. Charity Commission Strategy 2024–2029. Лондон: Charity Commission, 2024.
- [22] Charity Commission for England and Wales. Campaigning and Political Activity Guidance for Charities (CC9). Лондон: Charity Commission, ағымдағы онлайн-басылым.



- [23] Charity Commission for England and Wales. Research into Public Trust in Charities and Research with Charity Trustees 2025. Лондон: Charity Commission, 2025.
- [24] World Bank Group. Investment Climate. Вашингтон, ОК: World Bank, ағымдағы онлайн-ресурс.
- [25] World Bank Group. Citizen Engagement. Вашингтон, ОК: World Bank, ағымдағы онлайн-ресурс.
- [26] OECD. Corporate Governance. Париж: OECD, ағымдағы онлайн-ресурс.
- [27] OECD. Open Government and Citizen Participation; The Protection and Promotion of Civic Space. Париж: OECD, ағымдағы онлайн-ресурстар.
- [28] Charity Commission for England and Wales. Charity Commission Annual Report and Accounts 2024 to 2025. Лондон: Charity Commission, 2025.
- [29] Charity Commission for England and Wales. Public Trust in Charities 2025. Лондон: Charity Commission, 2025.
- [30] Charity Commission for England and Wales. Register of Charities: Full Register Download. Лондон: Charity Commission, ағымдағы онлайн-дерекқор.
- [31] Charity Commission for England and Wales. Public Benefit: Reporting (PB3). Лондон: Charity Commission, ағымдағы онлайн-нұсқаулық.

2-қосымша. Әдебиеттер мен ақпарат көздерінің тізімі

Пайдаланылған әдебиеттер мен ақпарат көздерінің тізімі елдік есептерден өзгеріссіз күйде қалыптастырылды.

Қазақстан

- 1 ҰҰҰ-ның әлеуметтік-экономикалық дамуға қосқан үлесін бағалаудың шетелдік тәжірибесін талдау. Өскемен: «ЗУБР» ШҚҚ және ҚҚЗО, 2017.
- 2 Қазақстандағы волонтерліктің жай-күйі бойынша аналитикалық баяндама – 2023. Астана: «Ұлттық волонтерлік желі» ЗТБ, 2024.
- 3 «Мемлекеттік қаржыландыру аясындағы ҰҰҰ әлеуметтік жобаларының тиімділігін бағалау» тақырыбындағы әлеуметтік зерттеу нәтижелері бойынша аналитикалық есеп. Астана: ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі, 2025.
- 4 Орталық Азиядағы азаматтық қоғам дамуының болашағына көзқарас – 2025. Алматы: АРГО, 2025.
- 5 Қазақстан Республикасындағы азаматтық қоғам және үкіметтік емес ұйымдар. Алматы: АРГО, 2021.
- 6 Донцов С.С. Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдары мен үкіметтік емес ұйымдарының өзара іс-қимылын дамытудың мәселелері мен перспективалары // Қарағанды университетінің хабаршысы. «Экономика» сериясы. № 2(94), 2019.
- 7 Қазақстан. Тұрақты даму саласындағы 2030 жылға дейінгі күн тәртібін іске асыру жөніндегі ерікті ұлттық шолу. Астана: ҚР Ұлттық экономика министрлігі, «Экономикалық зерттеулер институты» АҚ, БҰҰ Даму бағдарламасы (UNDP), 2025.
- 8 Қазақстандағы үкіметтік емес секторды дамыту жөніндегі кешенді баяндама. Нұр-Сұлтан: Қазақстандық қоғамдық даму институты, 2020.
- 9 Қазақстан Республикасы заңдарының жобаларына арналған реттеушілік саясат жөніндегі консультативтік құжат. ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі, 2026.
- 10 ҰҰҰ туралы жаңа заң жөнінде // InBusiness.kz және «Ашық НҚА» порталы, 06.02.2026.
- 11 Волонтерлік қызметтің елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына қосқан үлесін бағалауды жүзеге асыру. ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, ҚҚЗО, «TALAP қолданбалы зерттеулер орталығы» ҚҚ, 2020.
- 12 ҰҰҰ-ның әлеуметтік-экономикалық дамуға қосқан үлесін бағалау: А-дан Я-ға дейін. Өскемен: «ЗУБР» ШҚҚ және ҚҚЗО, 2019.
- 13 Қазақстан Республикасының ұлттық кадрлық ресурстарын әлеуметтік-экономикалық даму контекстінде пайдалану тиімділігін бағалау. Алматы: гуманитарлық-экономикалық университеті // Статистика, есеп және аудит. 1-том, № 96, 2025.



- 14 Ұлттық шоттар жүйесіндегі коммерциялық емес ұйымдар жөніндегі нұсқаулық. Нью-Йорк: Біріккен Ұлттар Ұйымы, 2006.
- 15 2021–2024 жылдарға арналған статистикалық материалдар, 2024 жылғы статистикалық жинақ. Ресурс: <https://stat.gov.kz/> – ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы.
- 16 Шушаева К.Т. Үкіметтік емес ұйымдар азаматтық қоғам институты ретінде // Инновациялық Еуразия университетінің хабаршысы. № 1, 2016.
- 17 Электрондық ресурстар: <https://egov.kz/cms/kk> (Қазақстан Республикасының электрондық үкіметі) және <https://adilet.zan.kz> (Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі).
- 18 Open Budget Survey 2023 – Kazakhstan. International Budget Partnership, 2023.
- 19 People's Score Card on National Delivery of the 2030 Agenda – Kazakhstan. Алматы: ЦИОМ, Action for Sustainable Development, АРГО, 2022.

Қырғызстан

- 1 Қырғызстанның үкіметтік емес секторының жай-күйі мен даму перспективалары. Зерттеу бойынша есеп. АЦПГО, Бішкек, 2013. URL: <https://civicspacemonitor.kg/wp-content/uploads/2022/11/otchet-po-issledovaniyu.pdf>
- 2 Can service providing NGOs build democracy? Five contingent features // public administration and development, 2022. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/pad.1985>
- 3 Assessing the overall impact of civil society on development at the country level: an exploratory approach // Development policy revue, 2013. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/dpr.12011>
- 4 What affects employment by NGOs? P. Mikolajczak. Oeconomia Copernicana, Vol.12 No.3 (2021). URL: <http://economic-research.pl/Journals/index.php/oc/article/view/1907>
- 5 The ultimate how-to guide to social impact assessment. URL: <https://www.sureimpact.com/post/social-impact-assessment>
- 6 Assessing and Strengthening Civil Society Worldwide // Civicus, 2010. URL: https://www.civicus.org/images/Assessing_and_Strengthening_CS_Worldwide_2008-2010.pdf
- 7 Tender Document. Civic Engagement for Development (CED) project in Kyrgyzstan, June 2022. URL: www.eda.admin.ch
- 8 EGED Жобасының бірлесіп орындаушысы ретінде ЖБИ (ИПР) үшін қолжетімді.
- 9 Қырғыз Республикасындағы жастардың әл-ауқаты мен даму индексі. Жастарды дамыту институты, Бішкек, 2017// - URL: <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/media/1861/file/Youth%20Wellbeing%20and%20Development%20Index%20in%20Russian.pdf>.
- 10 ҰЕҰ: көмек жетіспейтін жерде қол ұшын созу. Коммерциялық емес ұйымдардың Қырғыз Республикасының дамуына қосқан үлесі. Бішкек, 2023.
- 11 Civil society, aid, and development: a cross-country analysis. IOB study, Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands, 2012
- 12 Non-governmental organizations as catalysts of economic growth. G.Rotich, M.Karanja. URL: <https://pwc-kenya.foleon.com/public-sector-infrastructure-insight/public-sector-infrastructure-insight-2020/non-governmental-organisations-as-catalysts-of-economic-growth/>
- 13 13. URL: https://sti.gov.kg/section/view-pdf?filePath=websti%2F2023%2F11%2F21%2Fstdocument_d69bd291-4be4-4672-bb6c-87ff1bc1d533.pdf
- 14 ҰЕҰ-ды «шетелдік агенттер» ретінде қабылдау туралы заң жобасына қатысты оң шешім қабылданған жағдайдағы теріс әсерлер мен деструктивтіліктің салдарларын қысқаша болжау (әлеуметтік болжау), 2014. URL: <http://www.municipalitet.kg/ru/article/full/821.html>
- 15 Белова Ю. И. Коммерциялық емес ұйымдардың нәтижелілігін басқару негіздері, 2017. Электрондық ресурс BStudy.net
- 16 Е. Борисова, Л. Полищук. Коммерциялық емес сектордағы тиімділікті талдау: мәселелері мен шешімдері, «Экономикалық реформаларды институционалдық талдау» ғылыми-оқу зертханасы, Экономика жоғары мектебі мемлекеттік университеті, Мәскеу, 2008.
- 17 Bell, J., Masoka, J., and Zimmerman, S. Nonprofit Sustainability: Making Strategic Decisions for Financial Viability, San Francisco: Jossey-Bass, 2010.
- 18 Varghese, J. Ajukurian, Financial Sustainability of Non-Profit Organisations, Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, Volume 12, Issue 7, 2021.



- 19 Қырғыз Республикасындағы азаматтық қоғам ұйымдарын қоғамдық тану, Орталық Азиядағы Америка университетінің (АУАУ) Тянь-Шань талдау орталығы, Ист-Вест Менеджмент Институты іске асыратын USAID-тың Бірлесіп басқару бағдарламасының тапсырысы бойынша, 2019.
- 20 Ұлттық статистикалық комитеттің «Ұлттық шоттар жүйесіндегі коммерциялық емес ұйымдар бойынша нұсқаулықты» қолдану жобасы шеңберінде дайындаған «Қырғыз Республикасындағы коммерциялық емес ұйымдар» атты арнайы басылымы, БҰҰ 2003 ж. басып шығарған.

Тәжікстан

- 1 Тәжікстан Республикасының Конституциясы.
- 2 Тәжікстан Республикасының 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған ұлттық даму стратегиясы (ҰДС-2030).
- 3 Тәжікстан Республикасының «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңы.
- 4 Тәжікстан Республикасының «Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс туралы» Заңы.
- 5 Тәжікстан Республикасының «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының мемлекеттік кепілдіктері және оларды іске асырудың тең мүмкіндіктері туралы» Заңы.
- 6 Тәжікстан Республикасының 2021–2025 жылдарға арналған орта мерзімді даму бағдарламасы (және 2026–2030 жылдарға арналған жобасы).
- 7 Азия Даму Банкі (АДБ). Азаматтық қоғамға қысқаша шолу: Тәжікстан.
- 8 Азия Даму Банкі (АДБ). Елдік гендерлік бағалау: Тәжікстан.
- 9 БҰҰДБ (ПРООН) / Адам құқықтары жөніндегі бюро (БПЧ). Тәжікстан Республикасының азаматтық қоғам ұйымдарын сот төрелігіне қол жеткізу және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту салаларындағы әлеуетін бағалау нәтижелері бойынша қысқаша есеп.
- 10 Адам құқықтары жөніндегі бюро (BHR). Республикасында әлеуметтік кәсіпкерлікпен айналысатын азаматтық қоғам ұйымдарын (АҚҰ) картаға түсіру нәтижелері бойынша есеп, 2022.
- 11 Джумаев У. М. Қатысу платформаларының индексі – 2025: азаматтық қоғамның диалог алаңдарына тартылуы мен қатысу деңгейін өлшеу (Тәжікстан Республикасы Президентінің жанындағы Ұлттық даму кеңесінің 14 ведомствоаралық жұмыс тобының мысалында). – Душанбе: Ирфон, 2025.
- 12 Джумаев У. М. ИПУ 4 – 14 МРГ: азаматтық қоғамның тартылу деңгейін зерттеу нәтижелерінің таныстырылымы, 2025 жылғы тамыз.
- 13 Каримов Ш. Т. Тәжікстандағы азаматтық қоғам туралы (талдамалық шолу).
- 14 Тәжікстан Республикасы Президенті жанындағы Статистика агенттігі. Тәжікстан Республикасының статистикалық жылнамасы, 2025.
- 15 Тәжікстан Республикасының 69 азаматтық қоғам ұйымы қызметінің 2024 жылға арналған жиынтық қаржылық есебі (талдамалық деректер базасы).
- 16 Тәжікстан Республикасы Экономикалық даму және сауда министрлігінің Мемлекеттік инвестициялық саясат бас басқармасының басшылығымен өткізілген сұхбаттың стенограммасы, ақпан 2026.
- 17 Тәжікстан Республикасы Үкіметі жанындағы Әйелдер және отбасы істері жөніндегі комитеттің басшылығымен өткізілген сұхбаттың стенограммасы, ақпан 2026.
- 18 Азаматтық қоғам ұйымдарының (АҚҰ) басшылары мен сарапшыларының қатысуымен өткен офлайн фокус-топтық пікірталастың (ФТП) хаттамасы. Душанбе, 2026 жылғы 13 ақпан.
- 19 Өңірлік азаматтық қоғам ұйымдарының (АҚҰ) өкілдері мен Әйелдердің бассейндік форумдарының қатысуымен өткен онлайн фокус-топтық пікірталастың (ФТП) хаттамасы. 2026 жылғы 14 ақпан.
- 20 Тәжікстанның азаматтық қоғам ұйымдарының (АҚҰ) кейс-стадилері мен табысқа жету тарихтары («Үмед» желісі, Гендерлік теңдік жөніндегі коалициялар, Бассейндік кеңестер), материалдар жинағы, 2025–2026 жж.

Түрікменстан

Түрікменстанның нормативтік-құқықтық актілері

- 1 Түрікменстанның Конституциясы.
- 2 Түрікменстанның «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңы.
- 3 Түрікменстанның «Гранттар туралы» Заңы.

Стратегиялық және бағдарламалық құжаттар

- 4 Түрікменстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының ұлттық бағдарламасы (жалпы ережелер).



- 5 Түрікменстанның жастар саясатын қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламасы.
- 6 Түрікменстанның климаттың өзгеруі жөніндегі ұлттық стратегиясы.
- 7 Адам саудасына қарсы күрес жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспары.
- 8 Гендерлік теңдік жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспары.
- 9 «Сағлық» бағдарламасы (аудармасы «Денсаулық»).

Түрікменстанның ресми мемлекеттік ақпарат агенттіктері мен БАҚ

- 10 Мемлекеттік ақпарат агенттігі «Түрікменистан бүгін» (ТДХ).
- 11 «Бейтарап Түрікменстан» газеті.
- 12 «Түрікменстан» газеті.

Халықаралық ұйымдардың есептері мен материалдары

- 13 БҰҰ Даму бағдарламасының (БҰҰДБ) Түрікменстан ҰЕҰ-мен бірлескен жобалары туралы есептері (Бухгалтерлер одағына техникалық қолдауды қоса алғанда).
- 14 БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ) Түрікменстандағы қызметі туралы есептері.
- 15 Еуропалық Одақтың (ЕО) ТМҚҚҚ-мен бірлескен жобалары туралы есептері.
- 16 Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының (ЕҚЫҰ) «Кейик Окара» ҚБ, «Ынам» ҚБ-мен бірлескен жобалары туралы есептері.
- 17 БҰҰ Босқындар істері жөніндегі жоғарғы комиссары басқармасының (БҰҰ БЖКБ) Түрікменстандағы азаматтығы жоқтықты азайту жобалары туралы есептері (ТМҚҚҚ және «Кейик Окара» ҚБ-мен бірлесіп).
- 18 ЕҚЫҰ Демократиялық институттар және адам құқықтары жөніндегі бюросының (ДИАҚБ) материалдары (Варшава, «Ынам» ҚБ қатысқан отырыстар).

Түрікменстанның қоғамдық бірлестіктерінің ақпараттық ресурстары мен материалдары (ашық дереккөздерден және ФТТ-дан)

- 19 Түрікменстан өнеркәсіпшілер мен кәсіпкерлер одағының (ТӨКО) материалдары мен көпшілікке арналған есептілігі.
- 20 Түрікменстан экономистер одағының материалдары мен көпшілікке арналған есептілігі.
- 21 Түрікменстан бухгалтерлер одағының материалдары мен көпшілікке арналған есептілігі.
- 22 Махтұмқұлы атындағы Түрікменстан жастар одағының материалдары мен көпшілікке арналған есептілігі.
- 23 Түрікменстанның Қызыл Жарты Ай ұлттық қоғамының (ТҚЖАҰҚ) материалдары мен көпшілікке арналған есептілігі.
- 24 Түрікменстан табиғатты қорғау қоғамының (ТТҚҚ) материалдары.
- 25 Түрікменстан соқырлар мен саңыраулар қоғамының (ТССҚ) материалдары.
- 26 Мүгедектерді қолдау орталығының материалдары.
- 27 «Кейик Окара» қоғамдық бірлестігінің материалдары.
- 28 «Ынам» қоғамдық бірлестігінің материалдары.
- 29 «Йенме» қоғамдық бірлестігінің материалдары.
- 30 «Мерт» қоғамдық бірлестігінің материалдары.
- 31 «Агама» альпинист клубының материалдары.

Зерттеудің далалық кезеңінің материалдары (сапалық деректер)

- 32 Түрікменстанның 20 негізгі ҰЕҰ-ы қатысқан екі фокус-топтық талқылаудың (ФТТ) деректері (2026 жылғы 27 және 28 қаңтарда өткізілген). Деректер түрі: сөз сөйлеу транскриптітері, талдамалық жазбалар, кейстер.

Қосымша дереккөздер (әдіснама мен контекст үшін)

- 33 Түрікменстанның «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңы (2003 жылғы бірінші редакция) (ретроспективті шолу үшін).
- 34 ҰЕҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарына (ТДМ) қол жеткізуге қосқан үлесін бағалау бойынша БҰҰ-ның жалпы әдіснамалық ұсынымдары.
- 35 2024 жылғы статистикалық жылнама, Түрікменстанның Мемлекеттік статистика комитеті.



Өзбекстан

- 1 Өзбекстан Республикасының Конституциясы. 1992 жылғы 8 желтоқсанда қабылданған (соңғы өзгерістер мен толықтыруларды ескергендегі редакциясында).
- 2 Өзбекстан Республикасының «Мемлекеттік емес коммерциялық емес ұйымдар туралы» Заңы. 1999 жылғы 14 сәуірде қабылданған № 763-I (кейінгі өзгерістер мен толықтырулармен). <https://lex.uz/docs/10863>.
- 3 Өзбекстан Республикасының «Өзбекстан Республикасындағы қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңы. 1991 жылғы 15 ақпанда қабылданған № 223-XII (өзгерістері мен толықтыруларымен).
- 4 Өзбекстан Республикасының «Мемлекеттік емес коммерциялық емес ұйымдар қызметінің кепілдіктері туралы» Заңы. 2007 жылғы 3 қаңтарда қабылданған № ЗРУ-76.
- 5 Өзбекстан Республикасының «Әлеуметтік әріптестік туралы» Заңы. 2014 жылғы 25 қыркүйекте қабылданған № ЗРУ-376.
- 6 Өзбекстан Республикасының «Қайырымдылық туралы» Заңы. 2007 жылғы 2 мамырда қабылданған № ЗРУ-96.
- 7 Өзбекстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 13 сәуірдегі № PQ-3666 «Әділет органдары мен мекемелерінің қызметін түбегейлі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» Қаулысы.
- 8 Өзбекстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 22 тамыздағы № PQ-357 «2022–2023 жылдарда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын жаңа кезеңге шығару жөніндегі шаралар туралы» Қаулысы.
- 9 Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетінің 01.03.2025 жылғы № 135 Қаулысы (Lex.uz): <https://lex.uz/docs/7413952>
- 10 Өзбекстан Республикасы Әділет министрлігі (gov.uz): үкіметтік емес коммерциялық емес ұйымдармен (ҮЕКҰ) ашық диалог туралы жаңалық (02.12.2025), статистикалық деректер: шамамен 10 000 ҮЕКҰ, 70 000 жұмыспен қамтылған адам, мемлекеттік бағдарламалардың 350 бағытына қатысу: <https://gov.uz/en/adliya/news/view/107592>
- 11 Әділет министрлігінің МЕҰ порталы e-ngo.uz (ашық деректер, тізілім; көрсетілетін жиынтық көрсеткіштер): <https://e-ngo.uz/>
- 12 UNDP. ICPE Uzbekistan (Independent Country Programme Evaluation), PDF (2025): <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-07/icpe-uzbekistan-main-report.pdf>
- 13 Government portal dataset: Grant and social order projects submitted to NGOs (gov.uz, update 25.12.2024): <https://gov.uz/en/digital/sections/view/31351>
- 14 UNDP Uzbekistan project page: Women Entrepreneurship Support Programme (WESP): <https://www.undp.org/uzbekistan/projects/women-entrepreneurship-support-programme>
- 15 UNDP: Women Entrepreneurship Support Programme: <https://www.undp.org/uzbekistan/projects/women-entrepreneurship-support-programme>
- 16 UNDP: ICPE Uzbekistan (2025): <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-07/icpe-uzbekistan-main-report.pdf>
- 17 UN Uzbekistan: SDGs in Aral Sea region (16.09.2023): <https://uzbekistan.un.org/en/246135-empowering-aral-sea-region-localized-leap-towards-sustainable-development-goals>
- 18 World Bank: Uzbekistan Digital Inclusion Project (Aug 2025): <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099082125080051162/pdf/P179108-b64144dd-4ff9-477b-8c7d-a047df407339.pdf>
- 19 UNDP: PIR Uzbekistan (environmental NGOs mention): https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-07/pir_uzbekistan_0.pdf
- 20 Asian Development Bank. Civil Society Brief: Uzbekistan. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/753866/civil-society-brief-uzbekistan.pdf>
- 21 UNICEF, ILO, UNDP. Evaluation of the UN Joint Programme on Strengthening Social Protection in Uzbekistan. https://mptf.undp.org/sites/default/files/documents/2023-05/uzbekistan_final_evaluation_report.pdf
- 22 World Bank. Өзбекстандағы инклюзия және мүгедектігі бар адамдардың құқықтары туралы құжат. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051823030041628/pdf/P1783520c7133306c082d50f566673af55c.pdf>
- 23 European Training Foundation. The Role of Civil Society Organisations in Human Capital Development and Lifelong Learning. <https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2025-01/CSO%20HCD%20LLL%20THEMATIC%20PAPER%202024%20FINAL.pdf>
- 24 UNDP Independent Evaluation Office. Independent Country Programme Evaluation: Uzbekistan. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-07/icpe-uzbekistan-main-report.pdf>



3-қосымша. Орталық Азия бойынша ҰЕҰ-лардың үлесіне қатысты жиынтық көрсеткіштер

(бағалау негізінде, статистикалық немесе ресми деректер болып табылмайды)

Кесте. Орталық Азия елдері бойынша ҰЕҰ-ның институционалдық үлесін сипаттайтын қолжетімді сандық көрсеткіштер

ОА бойынша барлығы: 56 240

Көрсеткіштер	 Қазақстан	 Қырғызстан	 Тәжікстан	 Түрікменстан	 Өзбекстан
Тіркелген / есепке алынған ұйымдар	тіркелген 23 000 -нан астамы ҰЕҰ (үкіметтік емес ұйым)»	Зерттеудің мақсатты тобындағы 21 399 ҰЕҰ; 4 548 статистикалық есептілік тапсырды	1 700 ұйым, 411 филиалдар мен өкілдіктер; мақсатты топта 968 ұйым бар	138 қоғамдық ұйымы бар	шамамен 10 000 мемлекеттік емес коммерциялық емес ұйым (МЕКҰ); бөлімшелерін, филиалдары мен өкілдіктерін қоса есептегенде 11,6 мыңнан астам МЕКҰ бар
Жұмыс істеп тұрған / белсенді жұмыс істейтін ұйымдар	2024 жылдың соңында базада 17 964 белсенді ҰЕҰ бар	397 ең белсенді ұйымдар	мақсатты топтағы 105 ұйым қаржылық есептілігін ұсынды; зерттеу іріктемесіне 69 азаматтық қоғам ұйымы (АҚҰ) енгізілді	138 ұйымның барлығы да жұмыс істеп тұрған ұйымдар болып саналады және есептілік ұсынады	д/ж; нақты жұмыс істеп тұрған / белсенді МЕКҰ санаты жеке бөлініп көрсетілмеген
Қызметкерлер саны	2024 жылы 97 758 ; ҰЕҰ базасында 40 мың штаттық қызметкерлер бөлек көрсетілген	24 414 қызметкер	мақсатты топқа кіретін жұмыс істеп тұрған ұйымдарда 1 200 жұмыс орны бар	тұтас сектор бойынша д/ж	70 мыңнан астам адам
Қызметкерлер арасындағы әйелдер	д/ж	24 414 орташа тізімдікпен қызметкердің 14 158 әйелдер	д/ж	д/ж	д/ж
Сыртқы қосалқылар / тартылған мамандар	д/ж; ҰЕҰ базасында тартылған мамандар бойынша “–” тұр	4 857 сыртқы үйлестірушілер	д/ж	д/ж	д/ж
Еріктілер (волонтерлер) / ақы төленбейтін қызметкерлер	107 мың еріктілер	5 411 жалақы төленбейтін қызметкерлер / еріктілер	д/ж	тұтас сектор бойынша д/ж; тек жекелеген кейстер ғана бар	д/ж
Сектор қызметіне тартылғандардың жалпы саны	ЭҚЖЖ (ОКЭД) бойынша 97 758 қызметкер және ҰЕҰ деректер қоры бойынша 107 мың ерікті	34 682 адам	д/ж	д/ж	34 682 адам 70 мыңнан астам қызметкер; волонтерлер жеке көрсетілмеген.
Орташа жалақы	2024 жылы айына 318 853 теңге (664 АҚШ доллары)	айына 27 605 сом (317 АҚШ доллары)	д/ж	д/ж	айына 4 308 379 сум (шамамен 345 АҚШ доллары)
Еңбекақы төлеу қоры	2024 жылы ЭҚЖЖ 94.99.0 бойынша 374 084,5 млн теңге (773,1 млн АҚШ доллары)	материалдағы дайын көрсеткіш ретінде д/ж	д/ж	д/ж	д/ж

Орталық Азиядағы үкіметтік емес ұйымдар (ҰҰҰ):
дамуға, басқаруға және тұрақтылыққа қосқан үлесі



Көрсеткіштер	 Қазақстан	 Қырғызстан	 Тәжікстан	 Түрікменстан	 Өзбекстан
Салықтар мен әлеуметтік аударымдар	д/ж; салық деректеріне қол жеткізу құпиялылықпен шектелген	2024 жылы шамамен 1,3 млрд сом (шамамен 15 млн АҚШ доллары)	69 АҚҰ іріктемесі бойынша шамамен 4 млн сомони (440 мың АҚШ долларынан астам)	д/ж; есепте есептеуге арналған жария макростатистиканың жоқтығы көрсетілген	д/ж; аударымдар бойынша салыстырмалы деректер жеке көрсетілмеген
Жалпы қосылған құн	д/ж	10 558 725,1 мың сом (120 млн АҚШ долларынан астам)	д/ж	д/ж	д/ж
ҰҰҰ-ның ЖІӨ-дегі үлесі	д/ж	2024 жылы ЖІӨ-нің 0,67% -ы.	д/ж	д/ж	д/ж
Жалпы қаржылық түсімдер / айналым	тұтас сектор бойынша д/ж; бөлек қаржыландыру механизмдері бар	2024 жылы шамамен 53 млрд сом (шамамен 609 млн АҚШ доллары), ал мақсатты топ бойынша – 14,2 млрд сом (шамамен 161,7 млн АҚШ доллары)	69 АҚҰ іріктемесі бойынша 53,3 млн сомони (шамамен 6 млн АҚШ доллары)	тұтас сектор бойынша д/ж	2024 жылы 34 350,3 трлн сум (шамамен 2,8 млрд АҚШ доллары)
Шетелдік техникалық көмек / гранттар	тұтас сектор бойынша д/ж		39,7 млн сомони (шамамен 4,4 млн АҚШ доллары), бұл 69 АҚҰ іріктемесі бюджетінің 74,5%-ын құрайды.	2024 жылы шамамен 1,2 млн АҚШ доллары сомасына 22 гранттық жоба	1 206,5 млрд сум (шамамен 100 млн АҚШ доллары), бұл 3,5%-ды құрайды.
Мемлекеттік / жергілікті бюджеттен көрсетілетін қолдау	МӘТ: 2024 жылы 33,56 млрд теңгеге (69,9 млн АҚШ доллары) 2 167 жоба; гранттық қаржыландыру жыл сайын 2 млрд теңгеден (4,2 млн АҚШ доллары) асады; ССУ – шамамен 45–55 млрд теңге (91,7–114,6 млн АҚШ доллары), 60%-дан астамы бюджеттен	шамамен 0,2 млрд сом (шамамен 1,8 млн АҚШ доллары); түсімдердің 1%-ы	3,57 млн сомони (шамамен 400 мың АҚШ доллары) немесе 7%-ы мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты іске асыру жөніндегі келісімшарттар бойынша алынған қаражаттың үлесіне тиесілі болды	салыстырмалы көрсеткіші д/ж	7 жыл ішінде 718 млрд сум (шамамен 60 млн АҚШ доллары); 3 жыл ішінде өңірлік қорлар арқылы жалпы сомасы 83 млрд сумды (шамамен 7 млн АҚШ доллары) құрайтын 1 600 жоба қаржыландырылды
Тауарлар мен қызметтерді сатып алу / ШОБ-қа қосқан үлесі	д/ж	тек семинарлар, тренингтер және дөңгелек үстелдерді ұйымдастырудың өзінен 917 млн сомнан астам (шамамен 10,5 млн АҚШ доллары)	д/ж	д/ж	д/ж
Мемлекеттік / аумақтық механизмдер бойынша жобалар саны	2024 жылы жалпы сомасы 33 562,8 млн теңгені (69,9 млн АҚШ доллары) құрайтын 2 167 жоба іске асырылды	бірыңғай көрсеткіш ретінде д/ж	д/ж	2024 ж. – 22 гранттық жоба	соңғы 3 жыл ішінде аумақтық қорлар арқылы 1 600 жоба іске асырылды
Бенефициарлар саны / тұтас сектор бойынша қамту деңгейі	бірыңғай көрсеткіш ретінде д/ж; жекелеген кейстер ғана бар	бірыңғай көрсеткіш ретінде д/ж; тек жекелеген кейстер ғана бар	жыл сайын 250 000 бенефициар қамтылады (69 АҚҰ іріктемесі бойынша)	бірыңғай көрсеткіш ретінде д/ж; жекелеген кейстер ғана бар	бірыңғай көрсеткіш ретінде деректер жоқ; жекелеген кейстер ғана бар



4-қосымша. ҰЕҰ үлесін бағалауға арналған ұсынылатын үш деңгейлі индикаторлар жүйесі

ҰЕҰ үлесін бағалаудың бірыңғай индикаторлар жиынтығына негізделген жүйесі сектор қызметі туралы деректердің шашыраңқылығын еңсеру үшін қажет. Қазіргі уақытта ҰЕҰ туралы ақпарат көбінесе жобалық есептілік, жекелеген кейстер, қаржылық деректер, ведомстволық мәліметтер немесе іс-шаралардың сипаттамасы түрінде ұсынылады. Бұл нәтижелерді жинақтауды қиындатады және сектордың дамуға қосқан үлесін дәйекті түрде көрсетуге мүмкіндік бермейді. Бірыңғай индикаторлар бағалаудың ортақ тілін қалыптастыруға көмектеседі: сектордың негізгі параметрлерін, оның ресурстық базасын, функцияларын, қамту аясын, бенефициарлар үшін нәтижелерін және қауымдастықтар, қызметтер мен басқару институттары деңгейіндегі өзгерістерді тіркеуге мүмкіндік береді. Мұндай жүйе ҰЕҰ-ның мемлекет, қоғам, бизнес және донорлар алдындағы көріну деңгейін арттырады, сектордың маңызын төмен бағалау тәуекелін азайтады және оның қоғамдық құндылығын неғұрлым тұрақты, салыстырмалы әрі дәлелді түрде көрсетуге негіз қалайды.

ҰЕҰ үлесін бағалау үшін индикаторлардың үш деңгейлі жүйесін қолдану орынды. Бұл жүйе сектордың базалық есебін, ұйымдардың функционалдық үлесін және неғұрлым күрделі әсерді бағалауды бір-бірімен араластырмауға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл коммерциялық емес ұйымдар статистикасына, волонтерлік еңбекті өлшеуге және даму нәтижелерін басқаруға қатысты халықаралық ұстанымдарға сәйкес келеді.

1-деңгей. Сектордың базалық есебі (институционалдық үлес)

Бұл деңгей ҰЕҰ-ның ауқымын, құрылымын және ресурстық базасын түсіну үшін қажет. Ол ҰЕҰ-ның спутниктік шоттары жөніндегі халықаралық тәсілге барынша жақын келеді, мұнда сектор жұмыспен қамту, өндірілген өнімдер мен көрсетілген қызметтер, еңбекақы төлеу, табыс көздері, шығыстар, волонтерлік еңбек және институционалдық жіктеу арқылы экономиканың бір бөлігі ретінде қарастырылады.

Ең төменгі индикаторлар:

- тіркелген ҰЕҰ саны;
- жұмыс істеп тұрған ҰЕҰ саны;
- егер мұндай топты бөліп көрсету мүмкін болса, белсенді қызмет атқаратын ҰЕҰ саны;
- ҰЕҰ-ның ұйымдық-құқықтық нысандары бойынша бөлінуі (саны және үлесі);
- ҰЕҰ-ның қызмет салалары бойынша бөлінуі (саны және үлесі);
- штаттық қызметкерлер саны;
- тартылған сарапшылар мен консультанттар саны;
- волонтерлер саны;
- волонтерлік еңбектің көлемі (сағатпен немесе толық жұмыспен қамту эквивалентімен);
- еңбекақы төлеу қоры;
- сектордағы орташа жалақы;
- салықтар мен әлеуметтік аударымдар;
- ақшалай түсімдердің көлемі;
- пайдаланылған қаражат көлемі;
- қаржыландыру көздері: мемлекеттік бюджет, жергілікті бюджеттер, донорлар, қайырымдылық қаражаттары, мүшелік жарналар, ақылы қызметтер, табыс әкелетін қызмет және т.б. (сомасы мен үлесі);
- тауарлар мен қызметтерді сатып алу көлемі;
- жобалар мен бағдарламалардың саны (жалпы, қызмет түрлері және секторлар бойынша, саны мен үлесі);
- бенефициарлар саны (жалпы, қызмет түрлері және секторлар бойынша, саны мен үлесі);
- қызметтің өңірлік қамтылуы (өңірлер бойынша жобалар мен бенефициарлар саны, саны мен үлесі);
- ашық есептер жариялайтын ұйымдардың үлесі.



2-деңгей. Функционалдық үлес

Бұл деңгей ҰҰҰ-ның адамдар, қауымдастықтар, мемлекет және экономика үшін нақты қандай қызмет атқаратынын көрсетеді. Ол ұйымдардың негізгі рөлдерін: қызмет көрсету, құқықтарды қорғау, саясатқа қатысу, қоғамдық мониторинг жүргізу, ресурстар тарту, осал топтармен жұмыс істеу, әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту және жергілікті бастамаларды іске асыру сияқты бағыттарды қамтуы тиіс.

Функционалдық үлестің индикаторлары:

- ❁ негізгі топтар бойынша бенефициарлар саны (балалар, жастар, әйелдер, мүгедектігі бар адамдар, қарттар, мигранттар, аз қамтылған отбасылар, зорлық-зомбылықтан зардап шеккендер, ауыр және созылмалы аурулары бар пациенттер, - ауылдық және шалғай аумақтардың тұрғындары, сондай-ақ ҰҰҰ қызмет саласына қарай айқындалатын басқа да топтар) (саны және үлесі);
- ❁ осал топтардан шыққан бенефициарлардың үлесі;
- ❁ ауылдық және шалғай аумақтарда көрсетілген қызметтердің саны (жалпы қызметтер санындағы саны мен үлесі);
- ❁ көрсетілген әлеуметтік, құқықтық, психологиялық, білім беру, оңалту және консультациялық қызметтердің саны;
- ❁ қызметтің негізгі санаттары бойынша қызметтердің саны мен үлесі;
- ❁ құжаттарды, төлемдерді, қызметтерді немесе құқықтық қорғауды алуға жәрдем көрсету жағдайларының саны;
- ❁ тегін құқықтық көмек алған адамдар саны;
- ❁ дағдарыстық, оңалту, жартылай стационарлық және мамандандырылған қызметтердің саны;
- ❁ оқытылған мамандардың, волонтерлердің, ата-аналардың, кәсіпкерлердің немесе қауымдастық өкілдерінің саны;
- ❁ жұмыспен қамту, өзін-өзі жұмыспен қамту және кәсіпкерлік бағдарламаларына қатысушылар саны;
- ❁ құрылған немесе қолдау көрсетілген стартаптардың, әлеуметтік кәсіпорындардың және жергілікті бастамалардың саны;
- ❁ бенефициарлар үшін құрылған немесе сақталған жұмыс орындарының саны;
- ❁ мемлекеттік, әлеуметтік немесе жергілікті бағдарламалар үшін ҰҰҰ тартқан ресурстар көлемі;
- ❁ стратегияларға, бағдарламаларға, заңдарға және нормативтік құқықтық актілерге қатысты ҰҰҰ ұсынған ұсыныстар саны;
- ❁ ҰҰҰ қатысқан жұмыс топтарының, кеңестердің, тыңдаулардың және консультациялық алаңдардың саны;
- ❁ ҰҰҰ жүргізген мониторингтердің, қоғамдық сараптамалардың және бағалаулардың саны;
- ❁ мемлекеттік органдар қараған ҰҰҰ ұсынымдарының саны;
- ❁ бағдарламаларда, нормативтік құқықтық актілерде немесе практикалық шешімдерде ескерілген ҰҰҰ ұсынымдарының саны;
- ❁ қауымдастықтардың қатысуымен іске асырылған жергілікті бастамалардың саны.



3-деңгей. Нәтижелер мен әсерді бағалау

Бұл деңгей ҰЕҰ қызметінің нәтижесінде пайда болатын өзгерістерді көрсетуі тиіс: қызметтерге қолжетімділіктің жақсаруы, осалдық деңгейінің төмендеуі, жұмыспен қамтудың және табыстың артуы, өмір сапасының жақсаруы, институционалдық өзгерістер мен нәтижелердің тұрақтылығы. Нәтижелерді басқарудың халықаралық тәжірибесінде бұл индикаторлар ұзақ мерзімді нәтижелерге (outcome) және әсерге (impact) жақын келеді, яғни олар мақсатты топтар, жүйелер және қауымдастықтар деңгейіндегі өзгерістерді бағалауға бағытталған.

Нәтижелер мен әсердің ықтимал индикаторлары:

- ❁ қажетті қызметке қол жеткізген бенефициарлар үлесінің өзгеруі;
- ❁ қызмет алу үшін жұмсалатын уақыттың немесе шығындардың қысқаруы;
- ❁ көмек көрсетудің толық жолынан өткен бенефициарлар үлесі;
- ❁ 6–12 айдан кейін оң нәтижені сақтап қалған бенефициарлар үлесі;
- ❁ құжаттарын, құқықтарын немесе әлеуметтік қолдау алу мүмкіндігін қалпына келтірген адамдар үлесі;
- ❁ құқықтық көмек алушылардың өз мәселесі бойынша оң шешімге қол жеткізген үлесі;
- ❁ бенефициарлардың құқықтары мен қолжетімді қызметтер туралы хабардарлық деңгейінің өзгеруі;
- ❁ мүгедектігі бар адамдардың немесе басқа мақсатты топтардың дербестік деңгейінің өзгеруі;
- ❁ бағдарламаларға қатысушылардың жұмыспен қамтылу немесе өзін-өзі жұмыспен қамту деңгейінің өзгеруі;
- ❁ экономикалық бағдарламаларға қатысушылардың табыс деңгейінің өзгеруі;
- ❁ шағын кәсіп ашқан немесе өз ісін кеңейткен бенефициарлар саны;
- ❁ 12 айдан кейін қызметін жалғастырып жатқан әлеуметтік кәсіпорындар немесе стартаптар үлесі;
- ❁ мақсатты қауымдастықтарда суға, инфрақұрылымға, білім беруге, денсаулық сақтауға немесе әлеуметтік қызметтерге қолжетімділіктің жақсаруы (қажеттілік деңгейіне қатысты үлесі);
- ❁ бенефициарлардың көрсетілген көмектің сапасына қанағаттану деңгейінің өзгеруі;
- ❁ дағдарыстық қызметтерде сол бір мәселе бойынша қайта жүгіну жағдайларының азаюы;
- ❁ ҰЕҰ ұсыныстары негізінде мемлекеттік органның, мекеменің немесе жергілікті әкімшіліктің жұмыс тәжірибесінің өзгеруі;
- ❁ ҰЕҰ қатысуымен қабылданған заңдардың, стратегиялардың, бағдарламалардың немесе нормативтік құқықтық актілердің саны;
- ❁ мемлекеттік әлеуметтік тапсырысқа немесе тұрақты қаржыландыру жүйесіне енгізілген ҰЕҰ қызметтері мен модельдерінің саны;
- ❁ басқа аумақтарда немесе ұйымдарда кеңінен қолданылған табысты тәжірибелер саны;
- ❁ бенефициарлар мен қауымдастықтардан кері байланыс алудың жұмыс істейтін механизмдерінің болуы;
- ❁ нәтижелер мен өзгерістер туралы тұрақты жария есептіліктің болуы.

Мұндай жүйені енгізу кезінде барлық ҰЕҰ-дан бірдей күрделі есептілікті талап етпеу маңызды. Шағын жергілікті ұйымдар үшін базалық есеп жүргізу және функционалдық үлестің бірнеше көрсеткішін пайдалану жеткілікті. Ал ірі сервистік, сараптамалық немесе желілік ұйымдар үшін нәтижелердің кеңейтілген индикаторларын қолдануға болады. Әсерді бағалау ірі бағдарламаларға, тұрақты қызметтерге, инновациялық модельдерге және мемлекеттік немесе донорлық қаржыландыру алатын бағыттарға қатысты іріктеп қолданылуы мүмкін.



5-қосымша. Деректердің сенімділік деңгейі

Ел	Сенімді түрде мәлімдеуге болатын тұстар	Сақтықты талап ететін тұстар
 Қазақстан	Белсенді ҰЕҰ саны, жұмыспен қамту, еріктілер (волонтерлер), мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс, әлеуметтік қызметтер	Салықтық үлес және зерттеу аясынан тыс ұйымдарды нақты шектеу (алып тастау)
 Қырғызстан	ЖІӨ-дегі үлесі, жұмыспен қамту, салықтар, қаржылық түсімдер, сатып алулар	Бенефициарлар үшін ұзақ мерзімді өзгерістер (/ outcomes)
 Өзбекстан	Тіркеу, жұмыспен қамту, ақшалай түсімдер, мемлекеттік қолдау	Тіркелген және іс жүзінде белсенді МҰҰ-дарды бөлу
 Тәжікстан	Сарапшылық қатысу, 69 АҚҰ іріктемесі бойынша деректер	Тұтас секторға экстраполяция жасау (жалпылау)
 Түрікменстан	Тіркелген ұйымдар саны, мүгедектігі бар адамдарды жұмыспен қамтудың жекелеген жобалары мен мысалдары	Макроэкономикалық үлес, салықтар, жиынтық қаржылық ағындары

6-қосымша. Коммерциялық емес сектордың экономика мен жұмыспен қамтуға қосқан үлесін өлшеудің халықаралық тәжірибесі

Неліктен елдер ҰЕҰ-ның үлесін өлшейді?

Әлемнің көптеген елдерінде коммерциялық емес ұйымдар тек азаматтық қоғам институттары ретінде ғана емес, сонымен қатар жұмыс орындарын құратын, қоғамдық маңызы бар қызметтер көрсететін, ресурстар тартатын және қосылған құн қалыптастыратын экономиканың қатысушылары ретінде қарастырылады.

Алайда дәстүрлі мемлекеттік статистика ұзақ уақыт бойы бұл үлестің толық ауқымын көрсетуге мүмкіндік бермеді. Осы мәселені шешу үшін БҰҰ-ның Статистикалық комиссиясы Ұлттық шоттар жүйесі (SNA) шеңберінде коммерциялық емес ұйымдарды есепке алу жөніндегі арнайы ұсынымдар әзірледі. Олардың қатарында коммерциялық емес сектор мен волонтерлік қызметтің қосалқы (спутниктік) шоттарын пайдалану да бар. Мұндай тәсіл мыналарды бағалауға мүмкіндік береді:

-  ҰЕҰ-ның жалпы қосылған құнға (ЖҚҚ) қосқан үлесін;
-  ҰЕҰ-ның жалпы ішкі өнімге (ЖІӨ) қосқан үлесін;
-  жұмыспен қамту мен еңбекақы төлеуді;
-  ұйымдардың кірістері мен шығыстарының құрылымын;
-  волонтерлік қызметтің үлесін;
-  сектордың экономиканың жекелеген салалары мен әлеуметтік саладағы рөлін.

Халықаралық статистикалық негіз

Заманауи тәсілдер БҰҰ ұсынымдарына және Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) халықаралық тәжірибесіне негізделеді. Негізгі идея – коммерциялық емес сектор мемлекеттік сектор, бизнес немесе үй шаруашылықтары сияқты ресми статистикада айқын көрініс табуы тиіс. Осы мақсатта елдер тіркелген ұйымдарды жай есепке алудан олардың экономикалық және әлеуметтік үлесін бағалауға біртіндеп көшіп келеді.



Халықаралық тәжірибе

Х-кесте. Коммерциялық емес сектордың үлесін бағалайтын елдердің мысалдары

Country	GVA / Contribution to GDP	Employment	Volunteer Labour	Features of Practice
Канада	Ия	Ия	Ия	ҰЕҰ-ның ең дамыған қосалқы шоттарының бірі
Австралия	Ия	Ия	Ия	Сектордың экономикалық және әлеуметтік үлесін тұрақты бағалау
Жаңа Зеландия	Ия	Ия	Ия	Волонтерлік қызмет пен жергілікті қауымдастықтарға басымдық беру
Норвегия	Ия	Ия	Ия	Волонтерлік ұйымдардың үлесін жүйелі түрде есепке алу
Финляндия	Ия	Ия	Ішінара	ҰЕҰ деректерін әлеуметтік статистикаға интеграциялау
Нидерланд	Ия	Ия	Ия	Қоғамдық пайдалы қызметті есепке алудың дамыған жүйесі
Бельгия	Ия	Ия	Ішінара	Әлеуметтік экономиканы талдау үшін деректерді пайдалану
Франция	Ия	Ия	Ия	Қауымдастықтар мен әлеуметтік экономика ұйымдарын есепке алу
Чехия	Ия	Ия	Ия	Сектор туралы деректерді тұрақты жариялау
Португалия	Ия	Ия	Ия	Әлеуметтік экономиканың ұлттық қосалқы шоты
Корея Республикасы	Ия	Ия	Ішінара	Қоғамдық әсерді бағалау үшін деректерді пайдалану

Дереккөз: коммерциялық емес ұйымдарды есепке алу жөніндегі БҰҰ ұсынымдары, ұлттық статистикалық қызметтер және ЭЫДҰ тәжірибесіне арналған халықаралық шолулар.

Канада: кешенді статистикалық есепке алудың үлгісі

Канада коммерциялық емес секторды статистикалық есепке алу саласындағы әлемдік көшбасшылардың бірі болып саналады. Канаданың статистика басқармасы тұрақты түрде төмендегі көрсеткіштер бойынша деректер жариялайды:

- коммерциялық емес сектордың ЖІӨ-ге қосқан үлесі;
- жұмыспен қамту және еңбекақы төлеу көрсеткіштері;
- ұйымдардың кірістері мен шығыстарының құрылымы;
- волонтерлік қызмет;
- қызметтің әртүрлі бағыттарының (білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет, әлеуметтік қызметтер және т.б.) үлесі.

Алынған деректер мемлекеттік саясатты әзірлеу кезінде пайдаланылады және сектордың динамикасын экономиканың басқа секторларымен тең дәрежеде бағалауға мүмкіндік береді.

Австралия және Жаңа Зеландия: қоғамдық құндылықты есепке алу

Австралия мен Жаңа Зеландия экономикалық көрсеткіштермен қатар еріктілердің (волонтерлердің) үлесіне ерекше назар аударады. Ұлттық статистикада төмендегілер бағаланады:

- волонтерлер саны;
- ерікті еңбектің көлемі;
- волонтерлік қызметтің экономикалық баламасы;
- қоғамдық ұйымдардың жергілікті қауымдастықтарды дамытуға қосқан үлесі.



Мұндай тәсіл дәстүрлі қаржылық есептілікте көрініс таппайтын азаматтардың үлесін есепке алуға мүмкіндік береді.

Нидерланд, Бельгия және Франция: әлеуметтік экономикамен байланыс

Бірқатар Еуропа елдерінде коммерциялық емес сектор әлеуметтік экономиканың неғұрлым кең жүйесінің бір бөлігі ретінде қарастырылады. Статистика келесілерді бағалауға мүмкіндік береді:

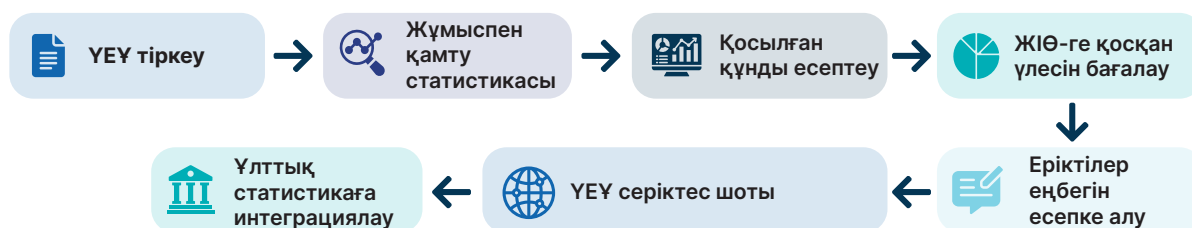
- қоғамдық ұйымдардың жұмыспен қамтуға қосқан үлесін;
- әлеуметтік қызметтер көрсетудегі қатысуын;
- жергілікті қауымдастықтарды дамытуға қосқан үлесін;
- халықтың осал топтарын қоғамға кіріктірудегі рөлін;
- қоғамдық игіліктерді өндіруге қатысуын.

Мұндай тәсіл ҮЕҰ-ның аумақтардың орнықты дамуына қосқан үлесін неғұрлым толық түсінуге ықпал етеді.

Халықаралық тәжірибеден алынған негізгі сабақтар

Елдер арасындағы айырмашылықтарға қарамастан, ҮЕҰ салымдарын есепке алу жүйесінің дамуы әдетте бірнеше дәйекті кезеңдерден өтеді.

ҮЕҰ ҮЛЕСІН ӨЛШЕУДІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ



Орталық Азия елдері үшін не пайдалы болуы мүмкін?

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, Орталық Азия елдері үшін ең шынайы әрі іске асыруға болатын қадамдар мыналар болып табылады:

- белсенді ҮЕҰ тізілімдерін құру және үнемі жаңарту;
- статистика, салық және тіркеу органдарының деректерін келісу;
- сектордың жұмыспен қамтылуын және еңбекақы төлеу қорын үнемі бағалау;
- ҮЕҰ-ның жалпы қосылған құнын есептеу;
- волонтерлік қызметті есепке алуды дамыту;
- коммерциялық емес сектордың пилоттық көмекші (сателлиттік) шоттарын әзірлеу;
- ҮЕҰ-дардың экономика мен қоғамдық дамуға қосқан үлесі туралы жинақталған деректерді тұрақты түрде жариялау.

ЭЫДҰ (ОЭСР) елдерінің тәжірибесі мұндай шаралардың коммерциялық емес сектордың үлесін мемлекет пен қоғам үшін неғұрлым айқын етуге, қабылданатын шешімдердің сапасын арттыруға және ҮЕҰ-лардың елдің дамуына қосатын рөлі туралы неғұрлым объективті түсінік қалыптастыруға мүмкіндік беретінін көрсетеді.